

9.
Q. D. B. V
DISSERTATIONEM INAUGURALEM MEDICAM
DE
INSECTORVM
IN CORPORE HUMANO GENITORVM
VARIA FORMA ET INDOLE

PRAESIDE
**CHRISTIANO GOTTFRIED
STENTZELIO**

ARTIS SALVTARIS AC PHILOSOPHIAE DOCTORE
CHIRURGIAE ET PATHOLOGIAE PROFESSORE PVBLICO
ORDINARIO H. T. FACULTATIS MEDICAE DECANO
PATRONO ET PRAECEPTORE NUMQVAM NON VENERANDO

PRO DOCTORIS GRADV
IN AVDITORIO MAIORI

AD DIEM XXI. NOVEMB. A. O. R. MDCCXLI
TVEBITVR AVCTOR

GEORGIVS VAGHI

IAVRINENSIS VNGARVS MED. CANDIDATVS.

VITEMBERGAE
PRELO EPHRAIM GOTTLOB EICHSFELDI
ACADEMIAE A TYPIS

9.
DIREKTIONEN IN VERWALTUNG MEDICIN

INSEKTORIUM

IN CORPORE HUMANO ET IN ORVM

VERMINA TOPIA ET IN ALIIS

FRAGILIO

CHRISTIANO GOTTFRIED

STEFFEN

ALII CASUS ET ALII DE THEORIA ET PRACTICA

CHIRURGIAE ET PATHOLOGIAE HUIUS

DISCIPLINAE IN TABULATIS MUSEI HISTORICO-NATURALIS

PATRONO ET RECTORI HUIUS ACADEMIAE

FRIDRICH GOTTFRIED

IN ALIIS CASIBUS

AD EAM HUIUS ACADEMIAE

THEORICA ET PRACTICA

GEORGIVS VALENTIN

IN ALIIS CASIBUS

FRAGMENTA

FRIDRICH GOTTFRIED

ACADEMIAE

PRAEFAMEN

I.

umorum uariam in corpore perturbationem, uarias quoque & insolitas aegritudines, grauissima symptomata, & mala propemodum innumera, producere, uitaeque nostrae insidiari, malo quidem nostro & ipsi experimur, & quod experimur, quantam Diuini Numinis iram, quas poenas in nos prouocauimus, post quam cum parente mortalium, DEO immortali rebelles, mortem uitae ante habuimus, nosque ex deliciis in execrandam illam malorum omnium colluiem praecipites ueluti dedimus, condocemur. Exemplum non omnino contemnendum, insectorum quoque animalculorumque uaria praebent genera, quae intra corporis uiscera & succos nata factaque, illud nunc eminus nunc cominus ueluti petunt. Nimis istud IOBVS, uir patientia clarissimus, cum a malorum fonte impetitus, extremisque malis paene confectus esset, didicit, lanceis & sagittis, id est, si quibusdam sacrarum literarum interpretibus credimus, uermiculis, quos

sagittarios uocant, qui in corpore eius hospitantes, & minimas membrorum fibras, ossium quoque medullas obsidentes, dentibus suis, ueluti lanceis & sagittis, uehementissimos cruciatus ipsi procreabant, circumdatum sese esse questus. (a) Hanc autem uerborum significationem, non fictam, sed ueram, non facilem, sed grauem, esse, ipse uir patientissimus indicat, cum, eodem loco, eos, qui se comedunt, non dormire, testatur. (b) Nimirum dies atque noctes, perpetua serie, ab his ingratis hospitibus infestabatur, adeo, ut tandem spiritus eius suspendium delegerit, & mortem ossa eius. (c) Vnde etiam CHRYSOSTOMVS, non immerito, (d) ob eloquentiam, auro contra cariorem, ita nuncupatus, ipsum mille martyribus similem dixit. Optime his quadrant, quae moerens lugensque unus ex DEI fidelibus, ita de IOBO loquens, in medium attulit: (e) Quale in illo uiro feretrum DEVS de diabolo exstruxit! quale uexillum de inimico gloriae suae extulit! cum immundam ulceris sui redundantiam, magna aequanimitate, distringeret? cum erumpentes inde bestiolas in eosdem specus, & pastus foraminosae carnis, ludendo reuocaret? En singulare & uires humanas superans immotae animi constantiae exemplum! Carnifices enim isti, siue pusilli, siue magni, siue ordinatae, siue insolitae formae fuerint, ubi semel domicilium in corpore humano occupauerint, fixamque in eo sedem fixerint, tam abominandam lanienam exercent, ut ulcera efficiant, uasa corporis rumpant, humores utiles, quos in nutrimentum homo adsumferat, consumant, postremo sanie uniuersa foedent, inque eas angustias aegrotum redigant, ut sese ferae, quantumuis crudelissimae, committere potius, quam insecta eiusmodi in manu, pede, corde, hepate, renibus, cerebro,

(a) Cap. XVI. 13. c. X. 16. c. VI. 4. (b) XXX. 17. (c) Cap. VII. 15.
 (d) Homil. I. ad I. Corinth. (e) Vid. DILHERVS, Contemplat.
 & suspiriis hominis Christiani, Contempl. 18. p. 134.

bro, aut parte quacumque, alere uelit. Hi non unam duntaxat corporis partem, aut alteram, occupare, uerum toti corpori ipsique adeo sanguini insultare solent, uti eleganter docet B. VATERVS, (f) cum minus forte credibile, inquiens, uideri poterat, in sanguine hominis, adhuc uiuentis, uermiculos quoque reperiri: referunt tamen medici, quibus fidem denegare nefas fuerit, qui propriis oculis eosdem uiderunt, inter quos est TH. BARTHOLINVS, reliquos ibi uide. Confirmant insuper id uermes, qui in uisceribus uariis, hepate, liene, corde, renibus, cerebro, aliisque, non solum brutorum, sed hominum quoque, partibus, reperiuntur, quorum seminia non nisi cum sanguine eo deferri poterunt. BONETO, (g) cumque eo aliis, uisum est, partes eas corporis, quae amaros, falsos, acres & acidos humores fouent, ueluti uesicam felleam, renes, uretheres, uesicam urinariam, & huiusmodi partes alias, a uermibus immunes pronunciare, HILDANO contra auctore, uermes in uesica fellea progenerari, certum est. In eorum origine enucleanda, mirum quantum inter se pugnant auctores. Veteres humorem pituitosum uiscosumque, qui ab ingluuie facile putrescentium, & crassum succum generantium, ut caseo, lacte, leguminibus, fructibus item horaeis, dulcibus, mellitis, sacharatis, hisque similibus, oritur, adcurarunt, eundem, semini quidpiam analogum, ui plastica instructum, uiuificamque ἀπόκρισιν quae materiam ad hanc, non aliam, uermis formam disponit, dispositam hac ipsa induit, habere existimantes, uti uideri potest apud IONSTONIVM. (h) At recentiores novas quotidie obtrudere nobis uidentur uermium origines, ueluti impune esset, novas falsasque opiniones excogitare, excogitatas aliis absque ulla fronte obtrudere uelle. Hi, si discerent, quantum concordia, cum in re omni, tum im-

A 3

primis

(f) Instit. Med. p. 110. §. 17. (g) In sepulch. s. Anat. Pract. p. 622.

(h) Medic. Pract. Lib. X. Tit. III. Art. 3.

primis in medicina emolumentum adferat, desinerent, credo, tantisper nouarum, quae neque experimentis, neque firmis rationibus demonstrari queunt, rerum esse studiosi. Nam his discrepantibus sententiis, nihil nisi dubiam, imo inutilem fere, doctrinam hanc utilissimam reddunt, & cum ipsi haudquam de causis uermium certi sint, nihil mirum est, si morbo, ab infectis corporis ueniente, cum stupore admirentur, quid tandem sit, quod infelicem curationis suae euentum experiantur, morique aegrotos ante oculos uideant. Alii, ne quidem somniando, in eam deueniunt opinionem, ut sibi persuadeant, morbum aliquem a uermibus proficisci, hosque peruersos hospites, tam enormes dolores, tot insolita symptomata, producere. Interim fit, ut accersiti huiusmodi homines ad aegrotantes, & nihil, aut parum certe de obuiis causis aegritudinum solliciti, in curatione minus pro uoto succedente ambigui sint, adhibitis quantumuis arcanis, quae possident, omnibus, & imprimis bezoardicis, quibus sane abstinere, & de iis cogitare, quae uermibus, morbi curandi parentibus, aduersa essent, praestitisset. Ita alia ex aliis, uti solet, euoluens, & cogitans, constitui apud animum, de uermibus tum ab aliis prolata, tum absme obseruata, in medium adferre, non ut omnem de uermibus controuersiam conficiam, sed ut partim me ipsum hac in re exerceam, partim cautus esse in causis morborum iudicandis discam. DEVS immortalis benignissime faxit, ut in eius gloriam inque salutem aliorum uniuersa cedant.

II. Nunc ad ipsam nominis euolutionem uenio, in qua hoc breuius uersabor, quod haec res, & taedii plena, & non nimis utilis uideatur. Vermis igitur, Graecis *ελμινς*, quia se repens uoluit, aliis a uerrendo, quod rependo uerrit, aliis a uertendo, cum huc illuc corpus uertat impellatque, dicitur. Rectius autem illos facere existimo, qui uermis nomen, a uermino, id est, uermibus infestor, aut uermes produco, deduce-

re

re consueuerunt. Lumbrici forte a lubricitate adpellantur, qui Germanis *Madel-Würmer*, und *Bandel-Würmer*, a quibus postea lumbrici terrestres, uel ab his illi dicti sunt. Iam quid sint uermes, & in quo eorum essentia, uti sapientiae professores loquuntur, ponenda sit, de qua aequae inter se discrepant auctores, dispiciendum. ARISTOTELI, (i) summo illi philosopho, uermis, dicitur ex quo toto, animal totum, per subiecti foetus formationem incrementumque gignitur. Quam definitionem luculentiores SCALIGER reddidisse uidetur, scribens, uermis est, foetus, ex quo postquam fuerit dearticulatus & auctus, aliud animal fit. VANDER LINDEN, (k) uermem, animal in humano copore praeter naturam ex dulci, crudo & uiscofo succo, a spiritu naturali incalescente, & uiuificato, genitum, & uariis illi symptomatis molestum, nuncupat. Quod si mihi quidpiam recti uidetur, uermes generaliter definiri possunt, per insecta uariae magnitudinis, & formae, ex insectorum ouulis siue seminiis sui generis in omnibus corporis nostri partibus praeter naturam orta, quae grauissimos truculentissimosque morbos causantur. Vermes in specie teretes rotundi, *ἐλμινθες στρογγύλοι* Graecis dicti, in intestinis plerumque tenuibus nidulantur, quandoque uentriculum subeunt, hinc per os, aut nares, egredientes. His iungo latos, quos Graeci *ἐλμινθας πλατείας* uocant, qui etiam cucurbitini ob figurae cum semine cucurbitae similitudinem, & cylindrici annularesque, ob plures, quibus constare uidentur, articulos, annulorum more inter se nexos, audiunt, quique iam breues sunt, iam in peculiarem extensi longitudinem deprehenduntur. Tercio loco commemorandi sunt, teretes, tenues & ualde exiles uermiculi, ascarides nuncupati, qui frequenter in recti extremitate intestini reperiuntur, molestissimi auctores tenesmi, uti pluri-

(i) Cap. V. hist. animal. I. (k) In Medull. Medic. Part. alter Pathologica p. 71.

pluribus docuit VLYSSES ALDROVANDVS. (1) Nec hic reticendi sunt lumbrici longi, plani, non admodum lati, albi, qui cruribus Indorum innascuntur, & dracunculi, a δρακων, dicuntur. Porro firones, comedones, crinones, dracontii, passim apud auctores commemorati leguntur, de quibus postea figillatim.

III. Nunc, qua uia procedant, quasue origines habeant uermes, uidendum est. Causa communis uulgo uermium putredo statuitur, seu materia crassa, uiscosa, salibus acribus, putredini excitandae accommodis, imbuta, concurrente calore, non omnino putrido, quem in materia putrescente existere, & eandem quasi praeparare, natiuique perfusione caloris perficere, ac uitae principium uermibus conferre, creduli credunt, ac perhibent, ita, ut ex eorum mente, uaria quoque uermium figura & magnitudo reddatur, pro uaria materiae putrescentis natura, & conditione. Clarissimus WILLIS putat, (m) ex principiis quibusdam actiuis, sale uidelicet, & sulphure, confertim erumpentibus, oriri uermes. Sed, quantum a uero aberraret, demonstrarunt longe celeberrimi cum physici, tum medici. Siquidem fere extra controuersiae aleam est positum, uermes ex feminiis potius, non commentitio huiusmodi principio, aut ex putrefactione, aut figmentis aliis, procedere. Non quidem aduersor, imo potius lubentissime concedo, omnem fere putrefactionem, ulcera imprimis maligna, innumeros uariae indolis, & nudo & armato oculo conspiciendos, uermium exercitus turmatim sequi, eosque usque dum medullam in corpore uenando consumserint, tam ingratos, tamque truculentos hospites sese gerere, ut uix humana arte intensiores acerbioresque, quam hi producant, effici possint, dolores, sed, quod putrefactio ipsa uermes sine ouulis uermium generare possit, id uero

(1) Lib. 6. de insectis, cap. 2. (m) Cap. VIII. de Ferment. p. m. 51.

uero est, quod demonstrare patroni putrefactionis debent. Audiamus, quid LONSTONIVS (n) de uermium origine sentiat? Vermes, inquit, praeter naturam in intestinis ex crasso, lento, & uiscido humore, principium uitale sui generis in se habente, a calore uiuido, per putredinem suscitato, generantur, & functiones intestinorum impediunt. Multum conferre ad generationem uermium, humorem pituitosum, uiscidum, non inficior, at, calorem, per putredinem suscitatum, tam uiuidum esse, ut uermes producere possit, non satis perspicio. Praeter haec humores uiscidos, crassos atque lentos, principium uitale sui generis in se habere, audentius dicitur, quam probatur.

IV. Ex his autem euidenter elucet, antiquorum iudicia de origine uermium, discrepantia fuisse, quamuis me non fugiat, plurimos eorum, materiam, ex qua generantur, pituitam lentam, dulcem, & crassam, ex prauis ciborum farraginibus uenientem, accusasse, nec non destructam digestionem uentriculi, quae a limphae gastricae, salivaeque defectu, peristaltici languore motus, partium item circumiacentium imminuto calore, & diaphragmaris laesione, ut alia taceam, saepe oritur, multum ad eorum generationem conferre, docuisse. Putarunt etiam, immediate uermes sobolescere ex alimentis putredinosi, non alio, quam in fructibus, carnibus, caseo putrescente, modo, pululare uermes, cernimus. Alii calorem natium causam efficientem uolunt, alii praeternaturalem & putrefactiuum eundem cupiunt, nec desunt, qui utrumque efficere uermes suspicentur, & quidem putrefactiuum, ceu destructorem ciborum, naturalem uero, ceu uermium productorem.

V. Causas esse innumeras, uermium generationi fauentes,
B tam

(n) Medic. Pract. Lib. Articuloque cit.

tam antecedentes, quam manifestas, animaduertimus, quo modo autem ipsa generatio absoluat, nos omnino latet. Nimirum experientia condocemur, hominem, omnium rerum sublunarium ministerio utentem, uniuersis impuritatibus coinquinatum, uariisque ita infestatum infectis, ut morborum, morbisque succedentis mortis, infinitae fere sint species. Sed, utrum infecta, beneficio solius uerminosi aeris, ut statim uisurus sum, progenerentur, dubitandi rationes diuersas habeo. ATHANASIVS KIRCHERVS, qui, si non ob aliud illustre factum, ob hoc certe, laudandus est, quod aerem omnis generis effluuiorum, nos ambientium, uitalique circulo conseruando maxime necessarium, uectorem, sagacissime indagare laborauerit. Hic, (o) aerem pestiferum innumeris, atomorum instar, uermiculis scatere, eosque per poros cutis hominis intrare, ut suam luctuosam tragoediam peragant, adfirmat. Ne quid dicam, quod per aera minutissimi uermes per inspirationem, in locis, imprimis paludosis, atque uliginosis, ubi aer omnino inquinari pusillis diuersisque animalibus potest, in bronchia pulmonum attrahantur, illaque etiam erodant, imo uiam in totam sanguinis massam sibi facere possint, prorsus non dubito. Eleganter de his VARRO, (p) nos monens, aduertendum, ait, si qua erunt loca palustria, & propter easdem causas, & quod in iis crescunt animalia quaedam minuta, quae non possunt oculi consequi, & per aera intus in corpus per os ac nares perueniunt, atque efficiunt difficiles morbos. Sed hoc quoque tenendum est, quod oua, uel corpori ingenta, uel inplantata, aut cum cibis ipsis corruptis ingesta, huiusmodi uermes excludant, secundum auctorum recentiorum, tantum non omnium, opinionem, quibus & ipse tanto lubentius adstipulor, quanto certius est, & uegetantia uniuersa pariter, atque animan-

tia,

(o) Scrutin. Pest. sect. 1. Cap. 7. 8. etiam sect. 2. Cap. 4. (p) L. 1. R. R. Cap. 12

tia, ne quidem homine excepto, ex quo, tamquam feminali principio, generari debere.

VI. Quoniam uermes, in aere innumeros esse, ab iisque nostra corpora infestari, uidimus, quaestio hinc de generatione eorum dubia sese offert. Scilicet professus sum praecedente paragrapho, eos, & alia omnia animalcula ex ouulo sui generis excludi. Cum haec ita sint, unde tot myriadum insectorum, etiam prodigiosorum, origo? quae non solum in aere, sed quoque in nubibus hospitantur. In locis etenim paludosis & uliginosis similibusque aerem tantopere infici uix est credibile, tamen etiam cum pluuiis aliquando infecta, muscas, erucas, & reliqua prolabi, obseruationes in Ephemerid. Germanorum, (q) & B. VATERI Physiol. Experim. testantur. Accedit & hoc, quod in patria cum niue M DCC XXII. die 20. Nou. infecta prodigiosa deciderunt, quae accurate descripsit & depinxit clarissimus DANIEL WILH. MOLLER, Prof. Altdorfinus. (r) Confer. CAROLI RAYGERI, Physici POSONIENSIS, discursus de his uermibus, (s) & ibidem DAVID. SPIELENBERGER, Obs. 90. de uermibus niualibus. Si horum igitur originem deducere uelis ex ouulis in nubibus exclusis, noua exorietur obiectio, priori similis, quod tanta semina uermium, nubes ex terrae superficie uix ac ne uix quidem recipere queant, & si recipiant ex eleuatis effluuiis, nubes tamen numquam ita quiescunt, ut domicilium in illis, pro fouendis atque excludendis feminibus sui generis insectorum nobis fingere possimus, & eo minus pro exclusis iam uermibus nutriendis & augendis, pabulum. Has ob rationes existentiam uermium in aere & nube, fors contra fide dignos auctores, qui illos praefertim cum niue decidere obseruarunt, negabis, & dices, illa animalcula ex arborum foliis decidisse, uel ex terra pullulasse,

B 2

niui-

(q) Decur. II. Ann. III. (r) In meditat. singul. p. 21. seqq. (s) Dec. I. Ann. IV. obs. 89. & Dec. II. Ann. II. obseruat. 110.

niuiumque receptaculis reppsisse. Nam, intra cortices porosque ampliores arborum, notum est, admodum multos, morte extinctos, innidulatos, uitam amissam expectare, quam, calore solis restitutam, mox abripietes prorepunt, & sole fauente, nidos suos relictos exquirunt. Sed has quaestiones physicis indagandas relinquo, idque potissimum agam, ut illud insecti genus considerem, quod nostro corpori innascitur, totumque, ne minimis exceptis partibus, peruadere consuevit. At, qui, dices, in eo produci possunt, cum & uentriculus continuo motu peristaltico gaudeat, uique perpetua, tam contractoria, quam dilatatoria, omnem generandi uermium potentiam excludere uideatur, & partes reliquae nunquam quiescant, atque adeo nec ouula fouere, nec semen animalcula sui generis producere possint, nisi forte tibi & aliis persuadere uelis, potum cibosque iisdem scatere, & quamprimum adsumuntur, ex illis uermes excludi, & nutriendo augmentari, & tam pertinaciter deinde intestinis inhaerere, ut, quantumuis conuenientissima generosissimaque remedia adhibita fuerint, iisdem tamen haud quaquam cedere aduertamus. Verum enim uero, siquidem uentriculus sit robustus, motusque peristalticus, non imminutus, sed naturalis, longe difficillime uermibus sedem domiciliumque concedit, quoniam ouula, naturali quadam necessitate destruuntur, atque cum scybalis, in prima, quod aiunt, herba, eliminantur, quod certe nisi eueniret, uix quisquam tota uita a lumbricis liber atque securus esset, sed indies uermibus cum leguminibus, tum aliis quibusuis ad nutritionem necessariis, palato etiam gratis, & nonnunquam iam ad putredinem uergentibus alimentis potulentisque utens, lumbricos aleret. Porro remediis non cedere uermes, ex eo est, quod non omnes circumstantias status morbidi recte perspiciamus, & pro cuiusuis constitutione subiecti, uermiumque in illis commorantium natura pharmaca rarius adhibeamus, rite praefertur

fertim parata, quae illos alias facile exturbant. Multum enim refert causas morborum nosse, congruaque media illis opposuisse. Neque curanda est huius aut illius uiri celebritas, cui res minus pro uoto successit. Est autem ista uermium in corpore generatio non aequiuoca, ut ueteribus loqui placuit, talis nimirum, qualis fit a calore solis in luto, sed ope ouulorum, uti supra dictum est, in corpore asseruatorum, producantur, uti F R A N C. R H E D I, in tractatu de infectis, experimento constat. Ex huius enim observationibus & experimentis, toties repetitis, & luci puplicae expositis, ac demonstratis, dilucide constat, ex nulla carne, reque alia quacumque putrescente, probe intra uitrum recondita, ut muscarum & uermium aliorum prohibeatur accessio, humo licet sepulta, uermes ullos prognasce. Ac ne quis denegatum ibi accessum aeris, impeditae generationis uermium causam, crederet, ingeniose satis ingeniosus doctusque R H E D I, carnem, materiamque aliam, uitro, Neapolitani subsidio ueli, ocluso, tectoque, indidit, hoc rursus alii commisit uitro, ita quidem clauso, ut aeri, non autem muscis, & uermibus, ad carnem introitus exitusque patuerit. Vnde in uelo quidem a muscis depositorum, nullorum uero in carne repertorum uermium prouentum obseruauit. Non autem in carnibus duntaxat animalium omnis generis, sed in rebus quoque quibusuis aliis, eo modo in putridam uersis materiam, idem, continuato experimentorum multiplicium usu, citatus auctor, obseruauit, obseruatum annotauit, ut recte hinc allegatis adductus experimentis, contendat, asserat: quod, nisi muscae & culices, quibus quidem papiliones & alia insecta addenda, semen antea suum, seu ouum, aut foetum, eo deportarint, ac deposuerint, neque ex herbis, neque ex carnibus putrefactis, aut excrementis, & rebus quibuscunque aliis, sed ex seminibus, quae omnia cum ouulis habent similitudinem, nascantur.

Ex illis proinde, quae de uiscida materia afferuntur, & motu putrefactorio, non tam originem uermium, quam causam fouentem, nidumque, intelligimus; semina ergo, siue ouula ista, imprimis uermibus producendis sunt opportuna, quae nihil tale cogitantes in alimentis adsumimus, siquidem & sensus nostros effugiunt, & tam facile abluui nequeunt. Nam saepenumero, cum nulla animalcula conspurcasse obsonia recondita cogitamus, postea tamen uermes in illis latitasse obseruamus. Hinc semina eorum, admodum exilia, dudum adfuisse, nullus equidem negare ausit. Certum namque est, insecta exilissima, semina spargere posse ubiuis, quae, licet multoties accuratissimis microscopiis contempleris, plane nullos tamen inesse rebus, conspicias. Commode igitur B. VATER scribit, (t) saepius licet nullum seminium aut accessus animalis alicuius obseruari queat, ubi nihilofecius uermes generantur, tamen a sensuum nostrorum defectu non statim ad rei negationem concludere licet. Itaque ueritati consentaneum est, uermes ex ouulo, cum spiritu seminali iuncto, ab alio animali uiuente deciduo, oriri. Quomodo nunc ista ouula intra corpus recipiantur, ut excludi postea possint, uel quis formationis uermium primus auctor, aut an alterius animalculi spiritus, cum semine deciduus, lumbricum cucurbitinum, aut ascarides, aut quid huius generis, producat, quaerere, magis curiosum, quam utile atque necessarium esse, existimo. Coniicimus tamen, res, insectorum generationi & nutritioni maxime fauentes, esse, sacharata, mellita omnia, mucilaginosam, fructus facile putrescentes, & reliqua huius generis, idque non sine fontica ratione facimus, quoniam his quaeuis insecta nimis delectari, perpetuoque ea obsidere, & semina sua interea, aestiuo praesertim tempore, deponere, cum maxima molestia obseruamus. Figuram in uentriculo aliisque uisceri-

(t) In diss. de Verm. intestin. th. 12. & sq.

scribis, si physicis rationibus locum dare uelis, pro alimenterum quorumuis, quibus nutriuntur, atque in magnam plerumque longitudinem, & crassitiem, excrescunt, natura, assumere iudicabis. Saepenumero prodigii quiddam simile alunt, imprimis cum longi & teretes per os naresque prorepunt, de quibus LEVINVS LEMNIVS (u) eleganter differit.

VII. Alterius generis animalia, prioribus multo seueriora, serpentes, lacertae, ranae, reliquas eorum species ut ta-
ceam, iam ad examen producenda, quorum tristissima, imprimis serpentum, apud auctores, BONETVM, PLATERVM, & alios legimus exempla, quibus, quia non satis sibi constantes patientes plura confingunt, quam in se uerum est, non semper quidem fides adhibenda, sed nec temere deneganda est. O-
rigo horum, uti aliorum quoque insectorum, quodammo-
do propter diuersas difficultates, nos magis adhuc latet. An ex ouulis in uentriculo pullulent, dubium est certe, paene-
que incredibile, quamuis non nesciam, esse auctores, qui huius-
modi insectorum ex ouulis in primis uis exclusioni patrocinen-
tur. In his praecipuus est BARTHOLINVS, qui, in A-
ctis Hafniensibus, ranarum semina, etiamsi a corpore humano magis aliena sint, calore tamen stomachi, & intestinorum, alia-
rumque partium ambientium, exclusa fuisse, ranasque uiuas in-
de produisse, quae tandem ἀνὰ καὶ κάτω reiectae sint, comme-
morat. Sed fidem penes auctorem relinquimus. Oua certe ranarum non tam parua sunt, ut cum alimentis deglutiri sine destructione possint, nisi uiuae, non dispari modo, ac serpen-
tes, dormientibus hominibus, cibi, ipsis sapidi, uenandi causa, intrent, quod fere euenit pastoribus ouium, lacte recenti ui-
uentibus, qui dies noctesque insomnes ducentes, dum lassī ob-
dor-

(u) Lib. III. de Miraculis occult. natur.

dormiunt, tam profundum somnum habere post sumptum lac possunt, ut uiua quaeuis insecta per os intrare uentriculumque eorum obsidere possint. Accedit, quod lacertae, serpentesque, oua sua magna cum circumspectione in locis abditis deponere soleant, ideoque non facile cum cibis assumantur. Nec obstat, auctores, in aceto destillato serpentem inuentum esse, scribere. Potuit enim aperto uase irrepere. Neque adeo opus habuit, ut in eo prius ex ouulo progeneretur. Esto autem ita, serpentes in corpore ex ouulis prodire, tunc necessario sequetur, perinde frequentes esse eos, atque alios lumbricos, quos magis probabile est ex ouulis excludi, cum tamen prius experientiae & usui quotidiano contrarium, imo incredibile sit. Neque enim hic in auxilium uocari physica illa opinio, uermes pro indole alimentorum mutari, nutriri, & augmentari, potest. Nam non mutatos, sed consuetos, non similitudinem aliquam serpentum habentes, sed naturales prodiisse ex humanis corporibus serpentes, tot tantaque auctorum scriptorumue testimonia perhibent. Deinde minus equidem perspicio, cur non sit probabile, aequae omnibus hominibus euenire non posse, ut insecta huiusmodi interiora eorum, in somno, petere queant. Cur enim nos essemus ab his prae inficeta plebe in hypocauftis immunes, & non promiscue ab illis infestari possemus. Per ueneficia in corpore insecta eiusmodi maiora non posse produci, sunt, qui in dubium uocarunt, sed, si curatius expendamus monstrosa illa, naturaeque inconsueta animantia, in quibusdam hominibus reperta, quae non alia, nisi diuina arte in illis generari potuerunt, mirum non uidebitur, serpentes, etiam ueneficiis, in hominibus produci. Non enim uidetur fieri posse, ut tales effectus causas naturales consequantur, quales perferre eiusmodi afflictissimi aegrotantes saepissime, usque dum exspirant, coguntur. Horum exempla, quae materiam hanc, maxime intricatam, luculentiores reddere possunt, apud auctores, qui de

de his scripserunt, a curioso lectore legi possunt, quia ea adducere longum, contraque instituti rationem foret.

VIII. Ad bestiolarum, corpori humano innascentium, quae generali lumbricorum denominatione comprehenduntur, uariaque nomina, pro diuersitate figurae, sortiuntur, differentias alias progredior. Species frequentiores in intestinis quatuor, uel, ut ALLEN uult in synopsi uniuersae medicinae Practicae, tres communiter, in singulis uisceribus latitantes, reperiuntur. Alii eorum teretes, seu rotundi, sunt omnium frequentissimi, & longo rostro praediti, acuto, instar hirudinum, sed albescunt promiscue, quia puro lacteo chylo largissime nutriuntur, rarius nigrescunt, flauescunt, uel liuescunt, aut rubescunt, nisi si impuriori chylo uel etiam sanguine uescantur. Hi in intestinis tenuibus nidulantur, & copioso numero hospitantur, quia bilis in istis partibus fere insipida est, proxime ad simplicis naturam aquae accedens, cui aliquid salis & sulphuris, ferro probe diluti, & subacti, inest. Hinc HELMONTIVS minus uere dixit:

Quo non attingit bilis, lumbricorum est patria.

Quo enim hic facilius excludantur, non parum concurrat calor loci blandus, idoneus, & humidus. Bilis quidem in intestino duodeno iam intime cum chylo iuncta, adest, non obstante Stahlianorum auctoritate, qui bilis in chylo praesentiam negant, uti ex NENTERO (x) satis patet, qui idem distincte expressis uerbis affirmat, addens his argumenta nullius plane momenti, refutata iam, refutatione licet prorsus indigna. Sed, quoniam acrimonia bilis uel nulla, uel maxime temperata est, ita, ut sulphur, in bile existens, cum phlegmate magis, quam sal sulphure, aut utrique phlegma in uisceribus tenuioribus praedominetur; fecus enim, acrior & salibus acuata eius materia, oua lumbricorum destrueret,

C

atque

(x) Fundament. medic. Physiolog. cap. de chylo.

atque eorum exclusionem impediret; cum uero hoc non sit, nihil obstat, quo minus etiam in his intestinis uermes generentur, & generari queant. Nihil tamen prohibere, ut in partibus, quas sola bilis contingit, lumbrici producantur, testantur uermes, in uesica fellea inuenti, ipsaque myrrha, quae, etsi a multis pro optimo anthelmintico habetur, eam a uermibus tamen erodi obsiderique obseruatum est a celeb. PRAESIDE, (y) non nisi cum gratissimi animi testificatione nominando. Vermes uero istos, diuersam naturam ab his, de quibus nobis sermo est, habere, ex alimentis, quibus nutriuntur, scias. Dantur uero breuiiores, & longiores, lumbricos terrestres, quoad formam, magnitudinem, quandoque & crassitiem, reliquasque qualitates, inprimis figuram, perfecte aemulantes, modo omnino graciles, modo crassiusculi, pro incremento diuerso, & quodammodo calamo scriptorio, ob figuram aequalem, praesertim quoad crassitiem, similes. In iunioribus frequentius, quam in adultioribus, teretes isti, siue cylindrici, reperiuntur, quandoque unam, uel alteram, ulnam longitudine excedentes, qui quamquam ordinarie per posteriora exturbentur, per os tamen quoque, uel etiam nares, ut contingit, nonnumquam prorumpunt, in cuius rei testimonium unus sufficiat BENIUEVS, (z) qui scribit, amicum se habuisse, qui, cum capitis dolore acuto, delirio, caligine oculorum, & aliis prauis symptomatibus affligeretur, uermem tandem, e dextro nare, palma longiorem, eiecit, quo facto, omnis dolor & languor cessauit. Eodem libro, (a) cum tussi, ex pectore, in desperato casu, uermem, cum felici successu sanitatis, uirum quemdam eiecisse, idem docet. Existimo autem, uermem istum, per nares eiectum, ex uentriculo uel intestinis ascendisse, seque diutius in regione capitis occultasse, ibidemque circulationem sanguinis

tur.

(y) In Medicina Theor. Pract. aphorismis comprehensa, Cap. III. aph. 152.
 (z) Cap. 100. Exempl. Medic. de abdit. morb. causis. (a) Cap. 77.

turbasse, & materiam secernendam liquidi neruei acrem reddidisse, succum chylosum diluentem abripiendo, unde acerbissimi dolores promanare potuerunt. Nec inficior, hunc uermem in capite excludi potuisse, si praesertim diutius patiens capitis dolores sensit, a uerme, ibidem haerente, productos. Qua enim exilia, quinimo exilissima, facillimo negotio, ex intestinis, cum chylo, per uasa lactea, ductumque thoracicum, ad sanguinem deriuata, huius, per uniuersum corpus perpetuo progredientis, ministerio, ad caput, partesque, caput constituentes, deduci, deponi, atque excludi possunt.

IX. Lati, in adultis humidioris intemperiei, hospites sunt pertinacissimi, qui, quoniam mox breuiiores, mox longiores, reiciuntur, duplicem iis figuram tribuimus. Priores etenim, ut plurimum figuram seminis cucurbitae perfecte satis aemulari obseruantur, unde etiam cucurbitinorum nomine insigniti sunt ab auctoribus, de quibus tamen adeo iudicia discrepant, ut eorum aggredi explicationem, opinionesque de illis connotare, superuacaneum mihi uideatur. Neque id instituti mei ratio, nec ipsa ueneratio Principis Medicorum huius seculi, III. HOFFMANNI, permittit, sub cuius praesidio, respondente SAMVELE DE DRAVTH, MDCCXXXIV. haec erudite prolixèque uentilata fuere. Sed antiquis duo duntaxat uermium genera cognita perspectaque fuisse, ex GALENO, aliisque, patescit. Disertis enim uerbis Galenus (b) non nisi teretes lumbricos & ascarides, in insectorum, corpus humanum affligentium, numero ponit. HIPPOCRATES tamen (c) satis prolixè tractat de lumbrico lato, ideoque librum hunc Coi siue nunquam uidit, siue denique falsam opinionem de lumbricis fouisse eundem, credidit GALENVS. Interim haec controuersia dissentientium auctorum ingenia

ingenia hodiernum fatigat, ut, si omnes & singulos audiueris, unumquemque fere diuersas sententias de lumbricis, pro cuiusvis modulo excogitasse, uel solum sepultas denuo resuscitasse & recoxisse obseruabis. Sunt enim quidam, qui ex lumbricorum speciebus, unam tantum conflare laborant, cum alii ex fasciatis illis, forte ex pluribus cucurbitinis compositis, plures producere satagunt. Dicunt autem, fasciatis uermes, qui fasciolae seu uittae figuram exacte aemulantur, quorum prior extremitas & cauda in acumine desinunt. Vnde eos capitatos esse plerique autumarunt, sed quo iure, cum ne quidem uestigia capitis adpareant, uiderint. Praeter dictas uermium species, dantur quoque exempla, quamuis rariora, eorum, qui catenam, quasi ex plurimis articulis constructam, repraesentant, qualium figuram maxime adaequatam NICOLAVS ANDRY, ubiuis, in Tactatu, de generatione uermium conscripto, exhibuit. Sunt porro lumbrici lati compositi, partim inaequales, atque uariis internodiis praediti, partim quodammodo aequales, mire ex quadratis conflati articulationibus, quorum extremitates, papillarum minimarum instar, adparent, quibus uasculum, canalem coloris coerulei aemulans, per totam medietatis internae substantiam contiguum est, quo mediante succus nutritius, per naturam eorum, assurgitur.

X. A cucurbitinis latis, quamuis aequales esse uideantur lumbrici, qui taeniae dicuntur, ob intersectiones tamen quasdam, & circulos, quibus promiscue gaudent, quibusue se uarie contrahere & extendere possunt, differunt. Cucurbitini sunt breuiiores, & sedem figere solent in intestinis tenuibus, praesertim ileo. Taenia pullulat quidem etiam in intestinis tenuibus, sed iis contenta non est, expanditque se ultra, per omnia quandoque intestina, &, quiescente una extremitate, altera progreditur, tandem, si spatium deficiat, conuoluitur in glomum

num quasi, & quidem subito intra exiguam moram, quo tempore saepe cum fecibus excernitur. Hoc in casu versantur patientes in summo discrimine uitae. Nam, nisi cito prodeat, obstructiones, dum dissoluatur, funestissimae, e uestigio sequuntur. Ipsam longitudinem communem habet cum illis uermibus, qui sub longorum titulo lumbricorum latent, & soliorum nomen primum a citato cel. ANDRY Parisiensi adepti sunt. Sedem quoque in omnibus intestinis commodam deligit, longitudine & tenuia & crassiora uiscera adaequans, imprimis tamen pylorum, siue orificium uentriculi dextrum, extremitate, qua caput quodammodo repraesentat, custodit, expectans nutrimentum, quod optimum, illique non contrarium, ingerimus. Parum, mihi haec species ab aliis differre uidetur, solum quod inter articulos nodosa aliqua substantia conspiciatur. His perspectis, tot erunt species diuersae latorum lumbricorum, quot progenerantur, neque quis eos facile ad unam classem referre poterit. Interim antiquitas unicum duntaxat huius generis lumbricum in intestinis esse posse asseruit, existimans, pluribus alendis non suppetere locum, uel alimenti copiam necessarij. De taenia porro hoc notandum, quod praeter hominem, in nullis aliis animalibus, quamuis multi in canibus se eam inuenisse dicant, reperiatur, unde proprius hominis lumbricus audit. Quaestio denique, utrum unicus hic uermis sit, cum praesertim conuolutus prodeat, ut supra uidimus, & in sectionibus talis reperiatur, an autem ex aliis pluribus connexis, cucurbitinis, constet, sane adhuc non liquet. Experientia quotidiana ferme condocesacti practici quidam norunt, separatim plurimos excerni, nunc minores, nunc cohaerentes, longissimos, in quibus plures conspiciuntur articuli. Aliquoties se uidisse lumbricos latos, quadraginta pedes plus minus longos, tanto impetu reiectos, ut intestina omnia simul profundere se crederent patientes, sed eos sine ca-

uitate, ex una, crassa, alba mucosaque membrana constantes, transuersim maculas nigras, habentes, qui nullum motum edebant, PLATERVS (y) scribit, eosque, propter deficientem hunc motum, non uiuos, sed mortuos esse, suspicatur, quoniam, more lumbricorum teretium, nullas titillationes rofionesque excitauerint, unde ligulas, ex chylo genitas esse, tandem coniectare asseuerareque coepit. Vnicum his exemplum proprium, quod ad materiam hanc elaborandam, cogitanti mihi nuper, quaenam utilior lectorique acceptior esset, occasionem quodammodo suppeditauit, adiiciam. Anno praeterlapso, per totam aestatem, uentris atque intestinorum acerbissimis doloribus afflictus fui, iisque ferme quotidianis, & per uices suboriebatur appetitus ferox & uehemens. Motus tamen aut puncturas quasdam numquam obseruare potui, atque adeo nec uermes adesse cogitavi, neque naturam, propter collegia, remediis adiuuare consultum mihi uidebatur, nisi quod uictu parco, & ut putabam, conuenienti, malo finem imponere studuerim. Abstiniui autem, licet, quid subsit mali, inscius, a lacticiniis, sacharatis, mellitis, fructibus horaeis, & similibus. Tandem, mense septembri, feбри fontica atque periculossissima correptus, die undecima, ab initio morbi, cum iam uitam tenerem ancipitem, summo mane, post sumptionem pulueris Ialappae, ingentis latitudinis, & longitudinis fere septem ulnarum, lumbricum, languidus reieci, qui, cum prodiret, extremitate una protensa, alteram, in intestinorum tractu, cum tremore sensi, existimans, aut ipsa intestina prolabi, aut membranam collaceratam esse uiscerum. Hunc postea commilitonibus meis optimis, qui calamitatem meam, praesentia sua, quandoque leniebant, monstraui, & ad hoc usque tempus in papyro adseruaui. Quoad substantiam fere similis fuit fasciatis illis lumbricis, quos laudatus PLATERVS descripsit, hoc tamen

men in eo memoratu dignum reperi, quod ipsius canaliculus, siue receptaculum succi nutritii, quodammodo pallidum, ob succum gelatinosum contentum, per totam ipsius superficiem, dum uiuus esset, adparuerit, post exsiccationem uero omnis color euanuerit. Quoad figuram, quasi subrotundus, ac taeniae similis, extitit, corpus praeterea possedit albissimum, duriusculum, per omnemque extremitatem circulos suos, siue articulos aequales, sed, quod plerumque fieri assolet, ad taeniae naturam inclinantes. In inferiore regione excrescentias quasdam habuit minutissimas, per quas procul dubio alimentum recipiebat, cum capite destitutus uideretur, unam extremitatem cum altera aequalem tenens. Ob has causas, tutiores esse taenias, & cucurbitinos fasciatis, lumbricis, quibusdam persuasum est, qui uiscera quaeuis rodunt, quia rostro acuto minus pungunt, aut rodunt. Sed ego experto credo, quod longe intolerabilior sit inquietudo, omnis generis dolores complectens, a fame continua inducta, quam quas ii, quibus intestina eroduntur, ferre debent, calamitates, siquidem illi, praestis, diutius uiuere possint. Comedunt enim miseri aegrotantes, non ut se, sed ut atrocissimos hostes nutriant, in plicis & ualuulis totius canalis alimentorum, quas conuiuentes dicunt, se implicantes. Plures uero tales, non tantum unus, progenerari possunt, sed praeter unum alii omnes cucurbitinos aemulantur, quare hos feminei, illos, omnium longissimos, masculini sexus esse, dixeris. Et maxime in his omnibus natura quoad figuram siue formam extrinsecam ludit, quam picturis imaginibusque exhibere uolentes quidam, caput caudamque huiusmodi lumbricis adfinxerunt, an recte, meum non est dicere.

XI. Iam ad ultimam festino speciem lumbricorum, & quidem intestini recti, in quo pusilli carnifices, ascarides dicti, dominari solent. Horum nomen, aequae ac naturam & indolem ante omnia uisurus sum. Schola Graecorum sine dubio recte.

recte iis, a uerbo ἀσκέω, moueo, exerceo, aut potius σκαίρω, salto, denominationem indidit, propter motus continuos & saltus, qui figuram, in caseo putrescente repentium uermiculorum, imprimis quoad albedinem, & exilitatem, referunt. Quantum autem in his conueniunt qualitatibus, tantum differunt in mobilitate & saltando, qui inquieti quidem semper esse ab aegrotis obseruantur, maxime in rugis atque anfractibus intestini posterioris, ubi titillando se mox contrahunt, moxque extendunt, non tamen, quemadmodum illi in caseo reperti, huc illucue celeriter se proiciunt. Domicilium sibi tutum, abdomen obeundo, circa os ileum sinistrum, ubi colon in intestinum rectum abit, in cellulosa, mirisque gyris constructa, cavitatem, ad collectionem horum animalculorum apta, quaerunt, nidumque ibi, pro procreandis innumeris fociis, componunt, cum quibus, ita pertinaciter se defendunt, ut potentiora etiam remedia eludere possint, & si deturbentur, mox subolescant, nisi per aliquot dies remedia congrua adhibeantur, & nidus eorum destruat. Horum origo non dispari modo, quam aliorum insectorum maiorum, qui in superioribus uisceribus sedem figunt, procedit, forma ab indole excrementorum, quibus nutriuntur, promanante. In pinguioribus, quod mirum, scybalis, crassiores, in siccioribus uero tenuiores pullulant, augmentanturque. Hinc carnes pinguioribus, & in primis caseum, sustentationi eorum maxime fauere iudicamus. Producam obseruationem ex citato PLATERO, (e) de caseo, in intestinis diu retento. Colicis cruciatibus, inquit, praefectus quidam, diu uexatus, conuulsionibusque laborans, post clysmatum usum, casei concreti induratique magnam per aluum eiecit copiam, quem diu in intestinorum anfractibus haesisse, latuisseque, ex eo coniiciebatur, quod longo tempore, nullum, ob interdictum a Medicis illius usum, caseum

(e) Lib. p. 844.

um comederat, prius uero, antequam aegrotaret, immoderate eo saepe se replebat, sed & ille ipse uermiculos exiguos, quales in caseo putri nascuntur, una cum urina, copiosos eminxit, qui aliquamdiu per urinam natantes, mox mortui in fundum uitri urinalis delabi, illicque colligi cernebantur, quos, a caseo, diu retento, & putrescente, prodiisse, uenasque cum sero penetrasse, & cum eo in uesicam peruenisse, uerisimile erat. Ipse autem recordor, me in patria obseruasse, robustum quendam uirum Nobilem, mediocriter tamen sanum, quod frequentius pingui carne uesceretur, molestias, interpositis temporibus, in intestinis crassioribus, sensisse, deindeque, praesertim cum uenatione corpus exercuisset, innumeros turmatim huiusmodi uermes, intra unicam diem, multis uicibus, reiecisse, liberatumque fuisse a ludicris istis animalculis, & quae hinc oriebantur, incommodis. Quaestio isthic agitari solet, an uermes in naturali, ut uocant, statu, gigni queant, & quando, homine, alias sano, adsunt, an iste status, naturalis appellari possit. Autumant medici celeberrimi, insecta uaria, non solum in praeternaturali, sed in naturali etiam statu, in subiectis plurimis commorari posse, uti uidetur ipse PLATERVS lib. cit. asserere, uermibus, inquiens, intestina scatere frequenter non tantum in aegris, uerum etiam sanis, supplicio affectis, saepius deprehendi. Verum, si uermibus obnoxios pro sanis habebis, & negligenter morborum causas & originem indagaueris, cum sit reuera constitutio uerminans periculosissima, causa eris & origo plurimorum morborum patientis, quos in prima herba suffocare debuisses. Sed & PLATERVS alibi melius sensit, exponens signa lumbricis affecti, quem antea sanum pronunciauerat. Addit namque discoloratum illum, dum uiueret, fuisse, & uiginti lumbricos in sectione inuentos, intestinisque inclusos, gessisse. Ex hoc ipso capite NENTERVS quoque reprehendendus uidetur, qui in Physiol. sua Medica, uermes in duas distinguit classes,

D

ses, ordinariorum & extraordinariorum nomine comprehensos. Ordinarios uermes esse putat, lumbricos, quos teretes, latos, & ascarides, uocamus. Quis autem cum rationis suffragio diceret, nos laborare ordinarie praeternaturalibus illis infectis, nisi quis credat, omnes semper homines iis esse repletos, quod falsum est. Denique extraordinarios esse uult, erucas, cochleas, bufones, catos, talpas uiuas, & reliqua. Quae diuisio plane de nihilo est, cum omnes uermes sint extraordinarii & praeternaturales, nec ordinarii dentur, uel ideo, quod in intestinis tenuibus & colo priores species, ascarides uero in crassorum ultimo, recto, nullus in coeco, seu monoculo, propter nimium foetorem, quem ferre nolunt, hospitentur. Monstrosos illos, quos IOH. IONSTON, (f) 1549. adducit, lacertas puta, & lutras, in Hungaria, circa Tibisci flumen, in multorum corporibus inuentos, accuratius ordinarios esse dixeris, de quorum origine, quia supra aliquid monui, uberius non disputabo. Illud duntaxat monendum est, quod, si, ut asserui, uermes, & infecta alia, ex ouulis generantur, dentibus cibi optime comminui debeant, cum quibus quippe oua bestiolarum omnis generis deglutiri omnino saepe numero possunt. Ad hunc finem obtinendum, bis die potius, quam semel, uti rectissime CELSVS (g) monet, cibum capere prodest, cum, quo rarius cibi assumuntur, eo auidius, sineque iusta comminutione, deuorantur, eoque ansam, excludendis uermibus, cum esculentis & potulentis deglutitis, uberiores praebent. Pessime enim sibi suaeque sanitati consulunt illi, qui *μονοσυνία*, seu consuetudine semel de die capiendi cibum delectantur; nam, eo plus una uice auide admodum absumunt, sineque labore dentium, qui hic necessarius est, deglutiunt. An igitur senex ille apud VANDER LINDENIVM, (h) qui per uicenos annos, singulis septimanis, bis tantum, cibum capiebat, die nimirum so-

lis

(f) Thaumatoogr. Natur. (g) Lib. I. C. I. (h) Lib. cit. Tom. I.

lis & iouis, laudandus sit, equidem nescio, miror uero, tam longo tempore saluum esse illum potuisse, penitusque mihi persuadeo, non multos, nisi extreme sordidos, fore, qui paria facere uellent. Ne diu in hoc amplissimo campo spaciari uidear, hoc de differentiis diuersissimis dictorum lumbricorum subiungere placet, quod si quis in tres classes illorum species, uel quatuor, aut quinque, cum compluribus practicis, distribuere uelit, ille in hac re magis utilitati aegrotantium, quam diuersis eiusmodi opinionibus, faueat; nam, cum plurimae species uermium monstrosum, tam in adultioribus, quam iunioribus, reperiuntur, quae ad certas classes reuocari queant, merito equidem enitendum est medico, salutis humanae studio, ut, non tam in uariis uermium speciebus cognoscendis, quam iis exterminandis, operam collocet. Sequar & ego institutum, & potius, quales sint, specialius indagabo, eorumque naturam ex expositione symptomatum quorumuis, praesertim peregrinorum & acerbissimorum, scrutabor.

XII. Sed dicendum tamen adhuc aliquid de sic dictis sironibus, crinonibus, comedonibus, & dracontis esse existimo, qui imprimis pueros exagitant, de quibus uid. IONSTONIVS. (i) Hic eodem libro sirones, & comedones ita describit, cum, sunt, inquit, pustulae in uolis manuum, uel plantis pedum, uermiculos intus habentes, quos effodiendos prius iubet, postea decocto querci cum alumine uel sulphure, aut sale tartari, abluenda ulcera suadet. Conferatur CHRISTIANI FRANCISCI PAVLLINI disquisitio curiosa, an mors naturalis, plerumque sit substantia uerminosa? (k) ubi affectibus uerminosis merito adiungendos comedones seu crinones & sirones iudicat; dicuntur autem comedones, quod infantibus alimenta furripiant, & simul comedant. Vnde

D 2

Ger.

(i) In idea Vniuers. Medic. cit. Lib. I. p. 262. (k) p. 114.

Germanis, Mitteffer, & ab adiuncta tabe, die Zehr-Würmer, audiunt. Crinones nominantur, quod crinium, seu pilorum curtorum nigrorum forma foras interdum per poros promineri soleant, de quibus, quid sentiam, uelimque, dicam. Suppressa transpiratione insensibili, uermes istos, in toto corpore, ex ouulis, atomorum instar, oriri, probabile est. Quibus, per aerem, subiecta, ad tales morbos inclinantia, nimirum intemperiei uiscidioris, seu leucophlegmatici, serosae & uiscidae constitutionis homines, facile, & cum inspiratione, & per superficiem cutis, inficiuntur. Muscae etiam semina sua similis naturae alimentis, aut ulceribus affricare possunt, unde facile maligna illa ulcera, carcinomatis, uel ut dicere multi malunt, nomine insignita cancri, proueniunt. Saepe enim obseruatum est, muscas uenenosas, tarantulae similes, uere imprimis nouo, aut auctumno, usque adeo hostilia bella interdum aduersus mortales exserere, ut, inflicto, punctione, uulnere, dolores acerbissimos, inflammationes, & mala innumera, ipsumque carcinoma, ruptis uesiculis, a punctura ortis, producant, hominemque paene exanimem reddant.

XIII. Sed quaeres, unde ulcera illa recens natorum infantum? Ego nullus dicere dubito, istud peraeque fieri a uermibus, qui intra aliquot dies, productis in infantibus tumoribus liuidis, albis, quandoque nigris, erumpunt in pectore, uel facie, & praesertim naso, quas partes crudelissime conspurcant, atque depascunt. Morbum hunc saepius esse haereditarium, nemo dubitat. Experimento enim uel ipse proprio id didici, cum recens natum infantem, de quo suspicatus sum, quod haereditate relictos huiusmodi haberet uermes, balneo communi obstetricibus abluendum iuberem, & umbilico uncto, emplastra adplicarem, quo factum est, ut mille mox innumerique uermes, crinium forma, unde crinones dicti, breuiiores tamen, albique, & nigri, prodirent, quos adstantibus omnibus demon-

monstraui. Hi igitur facile huiusmodi ulcera procreare potuissent, nisi ista ratione ipsis iuisssem obuiam. Fieri tamen potest, ut ab aere quoque, uel uerminoso balneo, uel aliis causis, ouula sui generis animalculorum quodammodo recipiant, atque sic, calore multum conferente, eos excludant. Deinde etiam, ulcera quaeuis maligna, a uehiculo sanguinis, uermiculis uariae indolis scatente, in corpore humano machinam hydraulico pneumaticam aemulante, atque instar nassulae piscatoriae innumeris minimisque poris instructo, cum deplorando statu accipiunt. Hinc uanum commentum est, imo asylum ignorantiae plerorumque medicorum, qui similibus uermium in ulceribus existentiam negant, unicam materiam acrem, esse causam exulcerationis cuiusuis, quae scorbutum constituit, clamitantes. Vniuersam enim salutarem nostram artem omniumque uerborum significationes attente peruoluas licet, Lector Beneuole, nullum uocabulum usitatus tamen, quam scorbuti, notabis. Nam, etsi indicetur morbus, scorbutus tamen audit, si causa examinanda sit, adducitur scorbutus; si originis symptomatum, quamuis uehementissime urgentium, danda rationalis exquisitio, accusatur scorbutus; si patiens iuguletur remediis peruerse adhibitis, culpatur tum malignitas, sed iterum scorbuti; si tandem consulat in quocunque morbo decumbens, nimirum tam idiopathico, qui, a nullo proueniens, ex se pendet, quam sympathico, siue qui, a luxationibus, fracturis, uulneribus, uiscerum ulceribus atque inflammationibus dependet, laudantur, imo praescribuntur, mere sanguinem purificantia, antiscorbutica dicta. Non ignoro penitus, particularum, sanguinem constituentium, salinarum quippe, sulphurearum, terrestrium, gelatinosarum, aquosarum, & omnis generis, praedominium, hoc est, modo hanc modo illam prae ceteris abundare potentioresque esse partes, & quod in tabidis, phtificis, &c. partes sanguinis nutrientes gelatinosae deficiant, quas in corpulentis, obesis, quorum fi-

brae relaxatae sunt, abundare nouimus. Nec tamen ideo unum scorbutum semper, imperitorum uniuersale refugium, accusandum censeo. Tabem uniuersalem, ut rem exemplo illustrem, morbum illum infatiabilem, uidemus fere communem esse infantibus. Quem statum, maxime praeternaturalem, a uisciditate succorum, uariaque humorum, praesertim acriorum erodentium, mala qualitate, infantibus induci posse, non nego, sed hos corruptos succos, acrimonia semper obductos, sine animalculis innumeris, in sanguinis totius compage residentibus, esse, dicere non audeo. Toto enim die animaduertimus, si deinde hic morbus diluentibus, etiam generosissimis, debellari incipiat, aut adstringentibus, aut laxantibus, augeri potius, quam diminui, malum. Igitur uerminationem istam non sufficiens est istis adgredi, sed, si malum, infantem exerceat, consultius est, illud balneis, iisque neruinis, repellere, quam quaecunque alia, irritato conatu, adhibere. Ingenue autem fateor, me in ea esse haeresi, multos medicos, non perspectis causis morborum, remediis suis uolatilibus, & quibuscumque aliis, plures interficere, quam quis existimet. Morbi enim, non intellecti, curatio, funestissima esse solet, uel, si quando etiam euenit aliquo cum successu, infida prorsus, & communiter damno-fa est. Optime sibi suisque aegris consulit, qui semioticam fideliter didicit, eiusque subsidio, causas, originem, sedemque ac fomitem horum animalculorum explorare nouit, atque sic bellum morbo indicit. Nam, ut inquit HIPPOCRATES, ὁ ἀριστα γὰρ γνῶς, ἀριστα θεραπεύει. Quo quis melior in cognitione, eo felicius in curatione.

XIV. Humores autem uitiosos, causas mali istius continentes, in quibus quippe fomes eius generatur, & fouetur, omnino ante omnia examinandos iudico, cum non solum ob aeris naturam, sed quoque ob exhalationes, saepe aegro uerendum sit, ut pristinae sanitati restituatur. Quiuis enim ex mutatione regionis, habitationis, & loci, se male habere, malisque

lisque diuersis in principio affici, usque dum climati, ipsiusque soli indoli adsueuerit, animaduertit, nouitque ipsum uulgus, quod, humidioris constitutionis hominibus, intusus aer sit noxius, magis autem eum utilem esse, qui est superior, tenuior, spirituosiorque, humores abundantes uiscidosque discutiens, ficcansque. Hinc quis non penetraret diuersi naturam aeris, & quis tam stolidus esset, ut emaciatos infantes in altum, uel in ipsorum principum arces curandos duceret, quos primo intuitu carere humoribus copiosis animaduertis, quibus, admodum paucis, dissipatis, ubi imprimis diluentia gelatinosis iuncta denegantur, funestus e uestigio euentus sequitur. Aer sane, uitae & morborum auctor est. Qualis aer, tales necessario sunt constitutiones hominum. Vbicunque enim locorum commoramur, quoniam immediate nos ambit, sine mora interiecta, per inspirationem & transpirationem ad intimas quasque corporis nostri partes penetrat, ibique omnibus se fluidis miscet, & pro sua indole ac qualitate, ea commutat, alterat, modo condensando, mox resoluendo, agit, calefacit, aut refrigerat, humectat, aut exsiccat. Quare multum refert, aeris indolem eiusque mutationes omnes, circa infantes imprimis, rite diiudicare, distinguere, & quae ex illis sanitati uitaeque nostrae salutaria uel noxia euenire solent, praeuidere posse. Secundum has aeris operationes uarias, transpiratio etiam, in qua magnum sanitatis nostrae momentum est positum, uariare solet. Optima autem ea est, quae naturae legibus conuenienter euenit, nimirum, si, quae excerni debent, debita quantitate, tempore, modo, & loco, excernantur; ea uero, quae sanitatem tuentur, retineantur. Haec euacuatio, in uniuersis fere morbis temperanda, si contenta deficiunt, augenda alimentis & nutrimentis necessariis; si autem ea excedunt, subtrahenda, & congruis euacuanda subsidiis, & secundum intemperiem, aetatemque, constitutioni conformia conseruanda. Hinc curiosissimus il-

le S A N C T O R I V S , (1) si, inquit, medicus, qui prae-est aliorum sanitati, sit solum capax additionis, uel euacuationis sensibilis, & nesciat, quanta quotidie illorum sit perspiratio insensibilis, illos decipit, & non medetur. Ille uero solus, qui sciet, quantum, & quanto magis uel minus, corpus occulte perspirat, penetrat, quantum, & quanto erit addendum, uel auferendum. Probe igitur tenendum est, quod ficcioribus, siue cholericis, ut uocant, & senibus languidis, parcior transpiratio conueniat, neque eorum fibrae constrictae & rigidi-ores, ab initio curae, diluentibus quibusuis dilatandae rumpen- daeque sunt, unde hydrops & alia mala proueniunt. Libe-rior & largior iuuenibus, plethoricis, nec non phlegmaticis, praesertim gulae otioque continuo indulgentibus, prodest.

XV. Verum, ne absque ratione dixisse uidear, infantum illa ulcera, aut tabem, a uermibus prouenire, adducam unum duntaxat exemplum, quod in Hungaria adhuc degenti, ob-uenit. In Comitatus Nitriensis uilla, quam Kis-Suranka uocant, puellula annorum duorum & trium mensium, sceleti uiui instar, emaciata, & omnibus fere functionibus corporis destituta, adeo, ut ne quidem lachrymas amplius fundere, nec se mouere e lo- co in locum posset, mihi oblata est. Ego, adhibitis interne pulposis, aliisque gelatinosis, & diluentibus, externe quotidie bis balneo, poros reserante, abluendum curauit infantem, eo-que obtinui, ut uermiculi, capillos, aut filamenta curta, quoad fi- guram aemulantes, magno numero prodirent, & in superfi- cie cutis uiferentur, iique nunc albi, nunc nigri, imo & ruffi, maiores item, atque minores, quibus remotis, corpus restaurari coepit, & omnis languor, remota causa proxima morbi, pau- cos intra dies, cum omnium, qui haec uiderant, stupore & admiratione, cessit. Hic infans ab utero miserrimam duxit uitam. Nam, quantumuis alimenta quaeuis cum
magno

(1) Sect. II. & III. Aph. S. I.

magno appetitu adsumeret, omnia tamen, sine nutritione, aluo quandoque nimis laxa, & nonnumquam iterum constipata, absque digestionem, cruda, tertio quartove die, reiiciebat, quod, dum fieret, mater puellulae, ut genus hoc hominum nimis ad credulitatem & superstitionem pronum est, tandem suspicari coepit, filiam magicis artibus diuexari, effascinatamque esse, ita, ut saluti restitui non posset. Fere enim in more isti est sexui, ut rachitide laborantes, qua tamen haec puella minime adfecta fuit, effascinatos, aut a sagis, pro genuinis, suppositos esse, sibi persuadeant, indeque eos *Tserèlt gyermek*, hoc est, effascinatos puerulos adpellitent. Rachitide autem non laborasse puellam, uel exinde iudicare licuit, quod non inaequaliter nutritur, sed omnes partes aequalis macies teneret, neque stagnatio humorum in capite, uel pectore, aut dorso, adparuit, quae est comes rachitidis, ubi una uel alia pars magis nutritur. Ex hoc autem experimento, eiusmodi infantes uermibus, sub cute & in sanguine latitantibus, obnoxios esse, a ratione & experientia haud alienum uidetur, qui, hoc quoque nixus fundamento, simpliciter assero, quod per plures annos in eadem uiuere constitutione corporis, homines eiusmodi possint, doneccumque fibrae dilacerentur, tumoresque oedematosi, uti in leucophlegmatia atque anasarca obseruamus, omnia membra occupent, & denique superficies corporis maxime corrumpatur, exulcerationesque finem acerbissimo malo imponant, cum alias sine dubio citius conualescerent, si causa morbi aut omnino in corrupto immundoque sanguine, aut in uisceris alicuius leuiore labe solum resideret. Sed de his ea occasione differam, quae sese olim, si forte subiecta istiusmodi cultro anatomico subiicienda essent, offeret, maximaque industria atque diligentia in horum uermium naturam & indolem, formam & effectus inquiram, non neglecta ulcerum, quae animalcula sequuntur, inuestigatione, utpote

E quorum

quorum substantiam ex meris fere uermibus constare non sine ratione ominor. Nam beneficio emplastri cerati, calidi tamen, intra quadrantem horae innumeros, & quod semper curiose miratus sum, illis similes, quos ex cancris ulceribus remouui, educi posse, obseruauui. Quapropter etiam in cancrum degenerare saepius ulcera tabidorum infantum, experientia magistra didici. Multos ego tales aegros cognoui, a tenera aetate miserrimos, & eos saltem palliative ab amicis, fotibus & balneis, remediisque domesticis curatos, nihilominus tamen catarrho pectoris & narium, cum uesiculis, materia repletis purulenta, coniuncto, tempestate quauis turbulentiori obnoxios, qui, si recta methodo medendi tempestiue curati fuissent, facillime omnino, antequam malum altas egit radices, liberari potuissent. Sed, si cura fundamentalis non instituat, multiplicantur statim mala, recidiuumque saepius periculosiorem faciunt. Nam, quod CRATO Consil. Medicinal. 18. de purgantibus in malo hypochondriaco, hoc ego de uermibus huiusmodi pronunciandum existimo. Ita uero ille, cum hic, inquit, morbus longus sit, & concoctio tarda, nihil aliud est, intempestiue in hoc morbo purgare, quam uires uentriculi imminuere, humores turbare, ex crassis crassiores, & ex longo longiorem efficere. Nomina illa, quibus medici hos uermes insignire pro uaria eorum specie uoluerunt, sigillatim pertractare, non adeo esset utile, siquidem uno passu cum istis ambulant, imprimis dracontii, ita dicti. Sirones, non solum in uolis manum, uel plantis pedum, sub cute hospitantur, sed, quemadmodum pisces in aqua facile natate conspiciuntur, non secus hi omnes rostris siue proboscibus suis praediti, membranas ossaque perforant, grauius rodentes, lancinantes, & ipsam medullam ossium consumentes, quales RVISCHIVS etiam in suis obseruationibus notauit.

XVI. Quia de carcinomate aliquam inieci mentionem, atque

atque a uermibus originem illius deriuauit, persequar iam uberior hancce materiam, quaeque mihi sit sententia, exponam, non quod eam eruditis obtrudere animus sit, sed, ut, rei difficultate exposita, intelligamus quadantenus mali istius exitiosissimi naturam & indolem, expendamusque, quantum emolumenti ex eius cognitione in rempublicam redundet. Neque tamen reprehendendus magnopere ero, si a doctissimorum uirorum opinione tantisper secessionem faciam. Nouimus, male curatam inflammationem gangraenam sequi, huius speciem, esse cancrum, multi sunt, qui negant, uariaque insuper nomina, quibus carcinoma ornant, confingunt, quae partim inutilia, partim eiusmodi sunt, quae rem reddunt obscuriorem. Ex horum numero ea esse existimo, quae MAGIRVS (m) tradit, nimirum lupi, noli me tangere, & generis istius alia. Sed, quam inutiles hi sint termini, cum saltem gradu talia mala differant, quicuis animaduertit. Sufficere existimarem, si cancrum uocares, tumorem turgidum, liuidum, durum, & subnigrum, qui cum exulceratione maligna in quibusuis membris, in naso praesertim, labiis, brachiis, mammis foeminarum, digitis, &c. oritur, confer. celeb. HEISTERVS. (n) Sine dubio nomen hoc dictum malum adeptum est, quia tumor, in summo auctus gradu, cancrum uerum, sua circumscriptione & forma, refert. Si illum gangraenam dixeris, a Graeco illo γρᾱίνω uel γράω, comedo, confumo & deuoro, apprime naturam morbi originemque exprimes, quippe quae denominatio dictitare uidetur id, quod tibi absurdum & ab omni ueritate alienissimum uidetur. Nam, nisi uermes deuorare credas, ipsa acrimonia sanguinis, uix ac ne uix quidem totum hominem, originem sumens in minima portione eius, depasceret, deuoraretque crudelissime. In confesso autem est, quod multi credant, in omnibus in-

E 2

flamma-

(m) Pathol. Lib. II. Sect. V. Cap. IX. (n) Institution. Chirurg. P. I. Lib. IV. Cap. XVII. §. V.

flammationibus, ulceribusque serpentibus, materiam illam acrem peccare; at absit, ut hoc mihi persuadeam, sed absit quoque a me, ut omnes putridas exulcerationes refertas esse uermibus credam, expendendas potius constitutiones quorumuis aegrotorum iudico, experimentumque instituendum, dum imprimis patientes conqueruntur de punctiōibus internis partium affectarum, continuis rosionibus, imo pruritu quandoque intolerabili, ut non uereantur digitis contorquere ac scalpere, cum tamen sanguis semper effluat. Sententiam meam illustraturus ad PAVLLINVM, ET TMVLLERVVM, celeberrimumque PRAESIDEM (o) prouoco. Vermes, inquit iste, in omnibus corporis partibus inuenti fuerunt; quorum curationem eleganter connotauit. Dolor, qui uulnera, inquit idem alibi, (p) erosionem, rosionem a uermibus inductam sequitur, indicat uulneris consolidationem, & materiae purulentae uermiumque remotionem. At tu negabis, hic sermonem esse de cancro, & dices, diuersi generis uermes latere in ulceribus, sed quid inde elicies, sint qualescunque, de eorum qualitate hic non disputo, conferatur hunc in finem celeb. ALLEN, (q) qui plurimorum nomina distincte expressit, sequentibus usus: Praeter uermes intestinales, sunt & alii, omnes fere corporis partes incolentes, uti uermes dentales, gingiuales, rhinarii, cardiaci, sanguinari, urinarii, cutanei, umbilicales, elcophagi, uermes in hepate, in saliuā, &c.

XVII. Interim uermium existentiam in ulceribus, etiam malignis, cancro affectis, nullus facile inficiabitur, nisi crudelis in se, quia ratione abutitur sua, in patientes, quia, non perspectis causis, omnibusque aliis circumstantiis, mox cultrum anatomicum arripere chirurgum, aequē stupidum, iubet, eosque

(o) Medicina Theor. pract. aphorism. compreh. Cap. III. §. 153. (p) Cap. IX. eodem Lib. §. 129. & seq. (q) cit. Synops. Vniuers. Medic. Pract. Cap. VI. Art. 83. ex SENNERT.

que, quamuis recusent, persuasionibus, ut se carnificinae eorum dedant, alliciunt, miseros aegrotos, quos leui opera curare potuissent, ualde cruciantes, membrisque ipsos spoliantes. De cuiusmodi carnificibus iusta est SIMONIS PAVLLI querela, (r) ast certus sum, dicentis, non omnes, qui se magiros ac archimagiros esse profitentur, APICII artem coquendi fercula doctos esse; nec omnes, qui se chirurgos, uulnus sanandi. Hei mihi cum interim dum cana & infracta ueritas! nullus liuor haec uerba mihi dictitat, magno cum aestu, illorum agmina, in me irruptura, ex toto orbe confluentia eminus conspicio. Sed nihil periculi. Negotium mihi cum doctissimis chirurgis non est, quos offendere nefas puto, quin in ea potius sum persuasionem, sine uera chirurgiae scientia, nullum medici genuini mereri nomen: medicinam uero absque ea, mancam & mutilam esse, censeo. Monendum tamen quemlibet duco, ne facile ad manualementem illam medendi rationem sese conferat, sed ante omnia in id uires neruosque omnes intendat, ut, quid in desperato etiam morbo, remediis pharmaceuticis & diaeteticis effici possit, exploratum habeat. Crudelior enim, ut quisque facile animaduertit, ars ista uidetur, & facile magni etiam animi hominibus terrorem incutere potest. Ipsa est, quae chirurgis carnificis nomen conciliauit, uti ex PLINIO (s) uideri potest. Imprimis autem attendendum hoc in carcinomate, quod, etsi curatum semel sublatumque sit, facile tamen reuertitur, eandemque, quam ante, tragœdiam, aut certe terribiliorem, producit. Nihil enim est facilius, quam ex tanto uermium exercitu, quosdam superstites, cum in sincero quadamtenus sanguine, tum in partibus solidis mansisse, progeneratisque fociorum myriadibus, antiquas sedes repetiisse. Esse autem uermes, quae mala ista efficiunt,

E 3

ficiunt,

(r) In anatom. origin. praestantia & utilitate syntagm. p. 20. (s) Lib. XXIX. Cap. I. Hist. N.

ficiunt, dudum equidem uiri eruditissimi, & obseruarunt, & rem ita esse, studiose inculcarunt; eam tamen felicitatem consequi nequaquam potuerunt, ut reliqui, hanc eorum ueritatem, amplecterentur. Mihi, si quae alia, haec certe uera esse uideatur doctrina, ob eam imprimis rationem, quod ueram ipse experimentis propriis compererim. Adducam unum aut alterum exemplum, ut, quid ueri, quid falsi, in hac sit opinione, tanto luculentius patefcat. Vir mediae aetatis, in HVNGARIAE ciuitate regia MODRENSI, uineis colendis operam impendens, inflictum sibi uulnus in pollice dextro manus accepit, quod, quoniam negligentius, ut isti homines faciunt, ab aeris frigido impetu noxioque defenderet, mox inflammatio cum tumore liuescente totum occupauit brachium, adeo quidem repente, ut paucos intra dies uesiculis, materia plenis, adparentibus, citoque disruptis, subniger a circulis ulcusculorum usque ad marginem inflammationis color brachii cerne retur. Ulcera ista quotidie ulterius proferpebant, donec in extremitate digiti confluerent, quae chirurgus, aut quisquis fuit ille deorum, adstringentibus & exsiccantibus, imprimis unicornu fossili adgressus, illud impetrauit, ut caro foetida & cadauerosa decideret, nihilque, praeter tendines, ex pollice illo foedato intacti, & ab omni putredine liberi, cum dolore tamen punctorio acerbissimo propenderet. In his afflictionibus subaudiuit miser, esse studiosum aliquem artium liberalium, qui iam tum specimen scientiae medicae apud quosdam, quamuis occulte, ne tonforum inuidiam incurreret, ediderat, quem, cum me esse cognouisset, petiit uehementissime, ut, quid facto opus esset, illi consulerem. Veritus illa aetate, Anno M DCC XXXV. periculum uitae, negare coepi me illum esse, quem quaereret, neque me, quo pristinam recipere salutem possit subsidio, scire, consulereque posse. Sed barritus maleuolorum hominum, non magis extimescendas fuisset, quam strepitus muscarum, quarum
in

in foro, medio meridie, dierum canicularium, maxima copia est, dum calet maxime. Optavi certe postea, ne, dum malum recens adhuc esset, operam illi denegassem. Interim uir iste inops consilii discedit, aliumque, a quo leuamen sperabat, conuenit. Ille sphaceli prodromos adesse conspiciens, auctor ei est, ut immedicabile uulnus, ense recidendum, ne pars sincera trahatur, extirparetur. Renuit ille, perterritus hoc consilio auxilioque, seueram hanc rem in crastinum differre uolens: die autem crastino consilium chirurgi minus probans, ad me rediit, precibusque tandem rem eo perduxit, ut eius misertus, emplastrum calidum laesae parti accommodarem, quo, breui post ablato, uisui sese innumeri uermes offerebant, qui hoc malum, hunc tumorem, stagnationem & inflammationem sanguinis augendo, causarant, acrimoniam, tamquam fomitem, & in ulcere effectum, non causam efficientem, tenentes. Solatio non leui affectus aeger, uidit breues, longos, & crassiores subrufos istos uermes, a tabidorum infantum crinonibus, ut supra memini, non absimiles; dimissus hinc a me, & probe instructus cum diaeteticis, tum pharmaceuticis remediis, imprimis decoctis diluentibus, & dyscrasiam sanguinis compescentibus, abiit, & paucis diebus, reiectis aliquot uermium myriadibus, cum ualetudine aduersa gratiam iniit. Sed tanto quidem infortuniorum plures mihi, a chirurgis, pharmacopolis, tonforibus, & huius generis medicorum aliis seruis, pistrino certe aut cruce dignis, procellae imminebant, quanto ille meliori firmiorique ualetudine frui, atque in operas suas incumbere, potuit. Non raro enim euenit, ut homunciones isti, diu simulantes amicitiam, nocte, in me irruerent, strictisue gladiis impetum facientes, uitae meae insidias struerent. O seruum pecus, quae uos dementia cepit? ut uanae sunt sine uiribus irae! ecce iustissimi Magistratus animadversionem incurrentes ciuitate priuati estis. Aliud memorabile exemplum tecum B. L. communicabo, quod nec reticeri potest,

est, neque debet. Ex longinquiori loco Posonium mater-
cula quaedam, in pharmacopolium, in quo tum degebam, sex
annorum infantem, naso, labiis superioribus, dentibus, ac maxil-
la superiore usque ad oculos auriculasque, a carcinomate con-
sumptis, mihi curandum obtulit. Vir in re pharmaceutica & che-
mica ibidem non postreme uersatus, Dominus CHRISTIA-
NVS VALTHERVS, miratus, ad me duci puerum, ex-
positis a muliere causis, concessit tandem, ut, quod liberet,
ei remediorum pararem, dum modo saluum redderem. Ea-
propter tanto alacrius curam adgressus sum, quanto certius
sciebam, esse cancrum, partim, ut fautores mihi compararem,
miserrimum feliciter curando, partim, ut uerum fatear, ton-
soribus in opprobrium. Prima mihi cura fuit, uermes in tem-
pore prolicere & educere. Quo facto, matrem instruxi remedi-
is, bene administrandis, quae, deplorans statum nati, omnium af-
flictissimum, rite diligenterque animalcula ex repagulis, totius ca-
pitis, ope aquae calcis uiuae, & emplastri, quod ipsi tradidi, ex-
cipiebat, doneccunque ab auriculis tota figura humana corpo-
re repleretur, sanareturque ex fundamento. Haec animalcu-
la, pro subiecti & alimentorum natura, omnino differunt, &
per se maiora sunt, quae ab aliquot annis in ulceribus fouen-
tur, nutriunturque. Figuram eorum quod adtinet, illa est
diuersissima, modo enim uermium, in cadaueribus animalium
haerentium, formam referunt, modo instar millepedum, im-
primis, ubi minores & tenuissimi cylindrici crinones, capillo-
rum qualitatem prae se ferentes prodierunt, turmatim sequuntur.
Sicque ulcera a sordibus, decoctis ex herba agrimoniae, urti-
ca minima urente, & similibus purgata, paullatim coeunt, quod
in hoc quoque puero factum. Etsi enim officulis maxillae
superioris, ossibus spongiosis nasi, cartilaginibus item, a ma-
tre usque huc conseruatis, quibus prorsus inde ab tribus
annis, scilicet tempore uariolarum, admodum eundem detur-
panti-

pantium, destitueretur, omnia tamen ista, exceptis ossibus, & cartilaginibus, restituta pristinamque gratiam consecuta sunt. Symptomata nihil a communibus differebant, alius mox nimis laxa, mox stricta, fuit, adpetitus uehemens, ab acrimonia, qua eiusmodi homines scatent, unde etiam audivissime comedunt, qui dentes nondum amiserunt, iste uero, quod maxillam superiorem plane non haberet, & fauces quoque atque oesophagus laborarent, praeter iusculum, quod ori infundebatur, nihil assumere potuit. Pruritu nimis doloroso, punctationibusque uehementissimis, a uermibus procul dubio, male adfectus fuit. Ipsi enim patientes digito saepius monstrant, qua uersus sub cute procedant pruritus, ab his animalculis profecti. Itaque, cum caro bubula, quae tamen non sit pinguis, uesperis applicatur ulceri, die crastino erosa adparet, eoque ipso innumeram uermium multitudinem & praesentiam confirmat. Satellites mali fuere, uesiculae, admodum tenui materia & acri, ut saepius memini, repletae, & inflammatio, maximo stipata aestu, crudelissimisque doloribus. Quandoque autem & pustulae in labiis uel mamminis foeminarum praegnantium nigrae, sine dolore graui, propullulant, quae multo perniciosiores, quaeue simul ac adparent, extirpandas iudico, ne totus inficiatur sanguis. Sed, ubi iam semel altas egerunt radices, non sine ratione leniora & tutiora suadeo adhibenda. Nam compages fibrarum minimarum uermibus amplius libera non est. Curam adgressurus, acria, quae fortius irritant, fuge, fuge & pingua; nam illa ossium cariem inducunt, haec uasa obstructa sanguifera magis obstruunt, atque gangraenam accelerant; quae, si non adest, emplastris & linimentis, e uitell. ouorum, mirrha, camph. &c. paratis, quae quippe uasorum oppilationes referant, & nigros tumores solunt, anteuertenda. Fuge denique & aquam frigidam, imprimis putridam uerminosam, in lacubus haerentem, neue exulcerato pede eam petito.

XVIII. Sed neque istas, quamuis leues admodum, observationes, in scrinio adseruandas, iudico. Quotiescunque mihi negotium aegri faceffissent, atque circa ulcera uariae indolis feliciter uersatus fuisset, quam fidelissime poteram, fomitem, siue materiam primam peccantem, generationi multifariorum horum uermium fauentem, ante omnia perscrutatus sum, deinde contuli ex uariis subiectis uerminosis omnes, quas reperi, uermium species, & quantum, quoad omnes qualitates, differabant, notauit, atque naturam eorum scrutatus, quodnam emplastrum copiosius & lubentius obsiderent, aut auersarentur, sine detrimento tentauit. Obseruaui etiam, hoc malum, totum corpus depascens, haud raro haereditarium esse, & quod probe tenendum, corpus unius ab altero per contagium infici posse. Prae ceteris huic malo opportuna sunt pannificum & sartorum familiae, nec non opilionum, quae, rem cum lanis, ueneno infectis, habentes, horribili hoc malo communiter laborare solent. Vermes ipsis, capillis similes, albi, nigri, subrubi, familiares sunt, qui, an ab affricatis ulceribus seminiis muscarum promanent, an ex uentriculo cum sanguine misti eo quodammodo perueniant, an denique per incantationes producantur? sapientioribus diiudicandum relinquo. Si nasus eorum, uel labia saltem, aliquantulum laedantur, facile omnino a uerminosis illis lanis afficiuntur, quamuis nihil obstat, naturaque ipsa istud monstret, pilos ipsos generari in his ulceribus, eosque deinde dolores producere. Pili enim per poros cutis pullulant, etsi uiui non adpareant. Quin istud quoque experimento disci potest. Nam, si quis tibiam laeferit, sanguisque in iusta quantitate non fluxerit, & pes insuper saepius, quemadmodum multorum praua consuetudo est, fricetur, pruritum intra aliquot dies, spretis emplastris resoluentibus, discutientibus, & exsiccantibus, sentiet, molestissimum, non certe alia ex causa, nisi, quod pili, aut uermes, pilis analogi, talia producant. Noui ego plurimos, quibus istud euenit, qui, non sponte,

te, (nam quis erit tam insipiens,) sed casu, uulnus in dicto loco accipientes, atque incautius fricantes unguibus, uesperis, praesertim cubitum eundo, per attritionem illam ac contorsionem uasorum sanguiferorum exilissimorum, uermiculis postea diuexati fuerunt, pilis, in tibiis excrescentibus, similes. Istud ipsum in Germano obseruaui, cuius pedes intra sex hebdomadas in multis locis perforarunt, & imprimis digitos pedis, ita consumserunt, ut ossa articulorum saltem cernerentur. Aduertis igitur ex compressione calceorum quoque, causa uili, quamue spreuimus, spernimusque, donec inflammatio repentina, usque ad crura, pedes penetrans, accedat, malum istud ingens horrendumue oriri posse. Sed & iste, DEI immortalis gratia, priorem ualeitudinem, mea opera, recuperauit. Huiusmodi homines complures nusquam non inueniuntur, siue urbes, siue uillas, siue ciuitates, siue oppida adeas, usque adeo ab his ingratis incolis excruciat; ut a planta pedis usque ad poplites, & ultra, eorum tormentis subesse debeant, etsi nihil tale, cum morbus a cespitatione, aut leui aliquo uulnuscule, quo nerui distorti, & perturbatio in motu sanguinis succique neruei facta est, inciperet, cogitauerint. Nam in hoc statu humores, ad diuersos dispositi morbos, subito uiscidiores & ad stagnationem aptiores redduntur, hocque ipso non solum dolores exquisitissimos, sed maligna quoque ulcera inducunt.

XIX. Memini, supra §. XII. abs me dictum esse, cancrum a uenenosis muscis oriri. Hoc autem de iis etiam muscis tenendum existimo, quae cancris fluuiatilibus, e culina reiectis, insident, eorumque succo saturantur, quae deinde, uulnere inflicto, grauissima post se relinquunt incommoda, ulcera nimirum pestilentia, uermesque in iis exitiosissimos. Ideoque mirum prorsus non est, homines, in lacubus, locisque paludosis, aestiuo tempore, corpus abluentes, qui a musca, instar tarantulae, uenanata, morfi sunt, de dolore tristissimo, tumore irresolubi-

li, malisque inexplicabilibus, conqueri. Quod longo usu inferioris HUNGARIAE, patriae meae, incolae, edocti, mense imprimis Iunio, & Iulio, sibi maxima cum circumspeditione cauere a muscis talibus solent, praesertim illi, qui propter aestum nimium in abditis locis aerem frigidiorē quaerunt, aut aqua in specubus se lauant, ne quo forte modo ab insectis innumeris, diuersissimae nonnumquam indolis, loca eiusmodi ut plurimum occupantibus, infestari pungique contingat. Atque ex his satis, ut opinor, natura cancri omniumque ulcerum malignorum innotescet. Proin, ne fastidiliter (ut VARRONIS uocabulum usurpem) mihi arrogare medicinae gloriam, aliisque sapientissimis uiris praeripere uidear, nihil de ista re amplius adiiciam, sed laborabo tantum demonstrare, multos etiam uiros eruditissimos, idem mecum sensisse, & luculentissime proposuisse. Ceterum iterum iterumque moneo, chirurgiam rationalem, ne conceptu quidem, separari posse a medicina, & medicum genuinum neminem esse, nisi omnium partium & instrumentorum, adeoque etiam chirurgiae, notitia instructus, aduersus morbos quoscunque pugnet promptissime. Quare uulnerum ulcerumque notitiam ac curandi rationes medico curae cordique esse debere, semper existimaui, & quantum in me fuit, hoc libentius his rebus intentus fui, quo similes casus frequentius occurrunt, & sagax medici iudicium postulant, imprimis PLINIANI illius (t) memor: nascuntur in sanguine hominis animantia, exesura corpus.

XX. Haec ueluti in transfenna dicta sunt, redeundum nunc in uiam e diuerticulo, adducendaque sunt exempla, eademque selectiora, quibus haec de uermibus materia uel illustrari uel comprobari possit. PETRARCHA (u) commemo-

(t) Lib. XXVI. cap. 13. (u) l. 2. de remed. utriusque fortunae.

memorat, suo tempore uirum quendam magnum, a uermibus, in toto corpore scatentibus, consumptum fuisse. IOHANN. AGRICOLA (x) inquit, vor die Würmer ist es auch (scil. O° . uitriol. corrosiu. rite comp.) solcher Gestalt eine herrliche Arzenei, wie ich denn solches an meinen ältesten Söhnlein wahrbefunden, und als er, ein Knab von 5 Jahren, stets über den Bauch plagte, auch gewaltig nach trincken, sonderlich des Morgens, thate, dachte ich bey mir, das Kind müste Würmer haben. Ich gab ihm von dieser Composition ein, desselben Tages kam ein grosser Spul-Wurm von ihm. Ich gab ihm diese Dosis 5 Tage nacheinander, da kam eine solche Menge Würmer, aber gar kleine von ihm, daß ich mich darüber entsetzte, und waren saluo honore seine sedes, sonderlich der letzte nicht anders, als wenn man einen Hand-Ballen von Würmern hätte zusammen geballet, und gebacket, es frübelte und wümmelte alles voll. Ich legte den Klumpen in warm Wasser, da gieng er von einander, ich weiß gewiß und warhaftig, es waren über 2000 Würmer beisammen, der Knabe fühlete von der Zeit an nicht das geringste wieder. Habet etiam in Tractat. Antimon. Tom. II. (y) plura exempla uerminantium subiectorum, imo etiam de foraminibus ulcerum pectoris, uermibus refertorum, 12. annor. adolescentuli eleganter differit, pagina autem sequenti famuli sui meminit, cuius sinistrae pectoris partis simile octo annorum ulcus curauit, cuius beneficii postea poenitentia subiuit, quod illi in templo moras trahenti, etsi paullo ante fidelitatem pollicitus fuisset, equum optimum furto abstulerit. BONETVS, (z). duas uirgines notarii, inquit, uidimus, quarum altera annum septimum, altera nonum non excedebat, quae intra semestre

F 3

spati-

(x) Commentarior. in IOANN. POPPII Tom. I. Tractat. de Vitriolo.

(y) p. 195. (z) Lib. cit. Anatom. Pract. Lib. III. sect. XIV. de dolore colico p. 903.

spatium dolore acerbissimo uentris totius obiere, qui nullis remedium generibus mitescere poterat, nempe iniectis clysteribus, potionibus, pituitam uacuantibus, flatus discutientibus, denique uermes necantibus. Itaque prouectiore defuncta, cum cadaueris dissectio fieret, ut nobis abdita causa, mortem accersens, innotesceret, sunt inuenti in inferiore uentre lumbrici, qui intestina, & praesertim colon, perforauerunt. Exactis ab hinc sex mensibus, cum similibus doloribus altera interfecta fuisset, dissectione facta, non solum intestina exesa, & uermibus transfixa uidimus, sed etiam cor & hepar ab iis corrosum & alte excauatum. Plura curiosus lector exempla in isto libro legere potest, praesertim inter alios de puella, ibidem, tantis cruciatibus affecta, ut, quantum uicinarum partium ore adprehendere posset, prae dolore arroderet; extincta uero illa, postridie in sandapalia lumbrici reperti fuerunt ingentes, ore egressi, unde de morbo & symptomatis causis abunde constitit; addit porro memoratu dignam cautelam. Non immerito igitur magni quidam nominis medici monent, in morbis puerorum, uermes suspectos esse debere, cum aetati isti uarias ob causas soleant esse familiares. Adducere lubet ex Epistola I. Celeb. NICOLAI ANDRY, ad GEORGIVM BAGLIVIVM data, quae de lumbrico lato scire cupiebat. scil. 1) Vndenam tanta ipsi praeceteris magnitudo sit? 2) An generetur ex semine? 3) An ab ipso matris utero hunc ferant infantes, ut dicere uidetur HIPPOCRATES? 4) Romae ne rarior hic uermis, ut in Gallia, an frequentior, ut in Hollandia, ibi enim quamplurimi uisuntur, iique tanta proceritate, ut octoginta quinque Hollandiae ulnas quandoque superent, uti accepit, per literas, ad eum datas, a Doctissimo NICOLAO HARTSOEKERO, ROTERODAMO, uiro in mathematicis & physicis pererudito, quod certe se credere posse negat, nisi ipse uidisset oculis? Sed, nec curiosissimus CHRISTIA-

STIANVS PAVLLINI praetereundus est, qui multa, lectu iucunda, utilissimaque, collegit, (a) in ipso puerperio, faevis & diuturnis doloribus mammarum lancinantibus afflictam mulierem commemorans, cuius tormenta fotu & cataplasmate compescens, eduxit postea cum lacte minutissimos & candidissimos uermiculos.

XXI. Sed audiamus, quid POTERIVS, (b) de raro & portentoso affectu, quem supra cancrum uocaui, notauit. Erat is, tumor perexiguus, inquit idem, in genu dextro, lentis magnitudinem uix superans, liuidus, & durus, sine inflammatione, ullaue alteratione. Locum affectum nec digito nec alio instrumento tangi patiebatur aeger, nihil humoris intus erat. Redibant insultus quater in die, toties etiam, quoties aliquid casu duriter in tumorem incideret. Plurimos consulera medicos, uerum hallucinati sunt omnes. POTERIVS pennula, oleo mercurii imbuta, tumorem leniter tetigit, a quo dolor omnis sublatus uidebatur; hinc laetus genu unicuique tangendum permittebat. Sequenti die rediit insultus, quare escharam procurabat. Qua sublata, uermes, ueluti pili prodibant, qui, scalpro attriti, tantum dolorem suscitabant, ut non licherit ipsos forcipibus euellere. Quocirca uolsellis tandem fortiter extraxit, sed unicum tantum uiuum, apis instar, aculeo nigro armatum, ceteros laceratos & mortuos. Cum autem praefatum uermem uiuum in manum posuisset, ipsum illico momordit, grauissimumque dolorem fecit. Horrendum etiam est, quod GESNERVS notauit, ex quo MIZALDVS, (c) & WEINRICHIUS, (d) MD LI. & MD XLIX. aestate, inquit, circa diem MARGARETHAE, in HVNGARIA, prope pagum ZICHSAM, iuxta Tibiscum fluuium, accidit, ut in multorum hominum corporibus serpentes & lacertae, naturalibus
similes,

(a) in lib. cit. & pag. 86. (b) Centur. I. obs. 47. (c) C. V. Memorab. aph. I. (d) de monstr. c. 28.

similes, nascerentur. Vnde saeuissimi dolores suborti, qui tandem multos miserene carunt, ita, ut 3000. circiter hominum sic perisse aiant. Addendus memorabilis casus, annotatus ab Ill. HOFFMANNO, Acad. HALEN. SENIORE uenerando. (e) Rusticus XXII. annorum, sunt illius uerba, a trituratione fessus, in cauponam descendit, cum fociiis hilaria celebraturus. Altero die necquicquam surgere nititur, ob repentinam manum pedumque contracturam, omnis doloris expertem. Miratur subitanam metamorphosin, ratus more plebeio, esse morbum, a fascino inductum. Ad partes uocantur uetulae, carnifices, iudaei, & huiusmodi sterquilinia publica. Dantur uaria, cuncta sine successu. Re tandem ad peritum medicum delata, porrexit ille puluerem ex speciebus diaturbit cum rhabarbaro, magisteriolalap. & trochisc. alhandal, qui uarios expulit uermes, quos inter unus crassior, triceps, quadrupes, cum acuta, eaque fere stellata, cauda, inque dorso acutissimis lanceis, erinacei instar, munitus. Maxime etiam memorabilem casum Magnus atque celeberrimus VATERVS mecum communicare dignatus est, de quodam infante, cuius oesophagum uermes perforarunt adeo, ut digitum transmittere posses, quem propriis oculis uidi, cum uermibus, partem affectam obsidentibus, longioribus, teretibus, albis, candidis, &c. Denique IOANNES RHODIVS, (f) uermem monstrosam, diuturni morbi & mortis causam, commemorans, a consistentis aetatis uiro, inquit, nec obeso, uermis secessit multiceps, cauda longa, cornu gemino, cancro similis, flauo & nigri coloris, palmi longitudine. Exemplum cumulare animus mihi non est. Namque concinnitati fauendum puto. Plura de lumbricis, effractoribus, uid. in dissertatione D. IOANN. HENRICI SCHVLZE, Oratoris & Medici clarissimi.

XXII.

(e) in not. ad eund. (f) Obseru. Medic. Cent. III. §. LXVI.

G

obscu-

(g) in Lib. cit. (h) in diff. de calculis in locis inusitatis natis Thes. VI.
(i) Dec. I. Ann. IX. & X. obseru. 13. p. 50. & Dec. II. Ann. III. in ap-
pendice pag. 17. (k) Tom. III. sect. I. Cap. VII.

obscuris indiciis se produnt. Hospicium suum quam maxime in intestinis crassis quaerunt, & frequentius ac copiosissime recto insident, similesque tineis sunt, & manipulatim saepe aluo eiiciuntur, quin ex ano non raro prorepere, & muliebribus pudendis se insinuare solent, ut cum urina in matulam descendant, saepiusque incautioribus medicis imponant, ac si ex uesica prodiissent.

XXIII. Necesse est, ut, antequam istud argumentum deferam, uel tribus aut quatuor uerbis de celebri illa, quae tantopere multorum magnorumque uirorum ingenia torfit, opinione LEEVVENHOEVCKII disputem, quoue polleat robore, partim ob illius insolentiam, partim, quod a proposito non plane aliena uideatur, examinem. Docuit enim Vir celeberrimus, cum alibi, tum in liquore genitali, nobilissimo illo, atque defecatissimo, tantam minutissimorum uermiculorum multitudinem, quae neque uerbis exprimi, neque enumerari possit, inesse. Cuius uestigia presso pede infecutus DALENPATIVS, istam hypothesein, extra omne dubium atque controuersiam, experimentis, armato oculo institutis, posuisse, sibi uisus est, usque adeo longe progressus, ut non solum omnes foetus humani partes, in hoc limpidissimo liquore, propagando generi hominis destinato, sed & ipsas omnino sanguinis moleculas, earumque figuram, distinctissime sese obseruasse, gloriatus sit. Dum, scribit apud BERNARDVM, (1) DALENPATIVS, humani seminis partes attente contemplamur, primum ecce tibi sese nobis obtulit aquea quaedam substantia, cuius partes nullo modo distingui poterant: tum in ea fluctuantes rigidae trabeculae, omnes magnitudine impares, sed quarum maxima pars trientem lineae crassae, ad binas lineas longae, & ad utram-

que

(1) *Nouvelles de la Republique des lettres, par Gague Bernard, Tom. I. Mois de Mai, 1699. articles p. 552. & sequ.*

que partem acuminatae fuere; antennulas diceret, uoluntur aut solae, aut aliae alias subeunt, sicque implexae & intricatae echinum non male referunt, aut pedicas, quae in assultibus obiiciuntur equitatui, ne qua iter sit. Vbi in numerum coiere, & humor eas defecit, cohaerentes fecere grumos, quos, qui primi semen examinarunt, insufficientibus usi microscopiis, idem ueluti capillitio quodam compositum, ausi sunt affirmare. Illas, salium partes esse, autumem, earumque uolutatione uoluptatem & titillationem, illas coitus tempore sensibiles, oriri, mihi penitus persuasum est. Insuper animalcula quaedam deteximus, eadem fere forma, qua, mense maio, in riuulis limosisque paludibus, ranarum foetus uidentur. Horum corpus uix granum frumenti superat, quaedam grandiuscula; a cauda autem quater aut quinies corpus adaequat; mira agilitate sese agitant, caudaeque uerberibus, undulas, quibus innatant, cient, pulsantque. Corpus humanum in istis quis crediderit? Attamen illud ipsismet nostris uidimus oculis. Nam, dum omnia curiose lustramus, unum grandius, exuto iam *σύνφασ*, quo inuoluebatur, sese aperuit, nudatasque clare ostendit ambas tibias, crura, pectus, gemina brachia, & exuuium, altius protractum, caput, ad instar cucullae, obnubebat. Sexuum discrimina, prae exiguitate, nosci non quita sunt, & moritur, dum sese exuit. Haec metamorphosis, quanquam hucusque inaudita est, attamen mira uideri non debet, cum multa alia animalcula se in nouas quotidie formas induant; unde & fortassis nata est iam pridem metempsychoseos opinio. Obseruabamus deinde partes sanguinis, quas solidas, translucens, globosasque, semissis lineae diametro, inuenimus, eidem materiae innatantes, cui semen, quae forte omnibus corporis humoribus uehiculi loco est. Hae autem partes fidunt & coagulantur, ubi serum illud euaporat. En uesani uesaniam Philosophi, qui sexus partes distinguere

impotens, de diuersis, quas in talium sanguine se aduertisse gloriatur, particulis, multa temere garrere & audacter asseuerare non erubescit! Quod suppositum, siquidem sibi utique constaret, & uermiculos istos uiuos esse oporteret, & una pollutione nocturna tot homines interire necessum esset, quot uermiculorum myriades in succo isto, omnium utilissimo, contentae fuerunt. DEVM immortalem! quot quantosque hoc uniuersum alit homicidas, qui partim inscii, pollutionis tempore, partim uigilantes, uolentesque, artibus uariis, minusque licitis, tantam hominum stragem edunt, quanta uix ac ne uix quidem cogitari, ne dicam, enunciari, potest? Quod si Magistratus istas caedes ultum iret, nae multa hominum millia nunc cruci, nunc ensi, nunc tormentis aliis, consecrare deberet. Quamuis autem & ipse in multis corporis partibus, in illis nimirum, quae laborant, uermes reperiri, & paullo ante dixerim, & nunc iterum confirmem, ut tamen in sano etiam homine illos esse credam, induci nequaquam possum. Nam, si qui uermiculi progenerantur, eos ex ouulis insectorum provenire, quemadmodum demonstratum dedi, necessum est. Qua autem ratione hi deferri poterunt, e parentibus in filios, siquidem eos eiusdem esse generis oportet? Aerem, inquis, deferre uermiculos in corpora, quae tandem in testiculis sedem figant, atque ad uenerem exstimulent. Sed, cur, obsecro, in infantes, recens natos, per eundem non immeant, in iisque stimulum adpetitumque coeundi non excitant? Atqui tamen, obiicies, reperti sunt tales uermiculi, per urinam reiecti, claro indicio, eos, liquoris genitalis particulas, esse. Sed ohedum bone uir, cur non isti urinae, aut uesicae urinariae, aut aliarum partium aequae, ac seminis uirilis, uermiculi esse queunt? Verum desino, ne sapientissimis sententiae istius patronis insultare uidear, imprimis cum eorum opinionem examinarint uiri longe eruditissimi, inque his PRAESES meus grauissimus, in Tractatu illo
utilissimo,

utilissimo, quem de uenenis fecit, itemque Anthropologia ad pathologiam adplicata.

XXIV. Dispiciendum iam est de horum insectorum subiecto, uti uiris, sapientiae studio deditis, loqui placet, uidentumque, qui prae aliis, istis animalculis obnoxii opportuni-que sint. THEOPHRASTVS de lumbricis ita scribit: (m) Lumbricus gentium nonnullis natura inesse percipitur. Habent namque ex parte quasi AEGYPTII, ARABES, ARMENII, SYRII, CILICES, eos contra THRA-CIBVS & PHRIGIBVS nullo pacto innasci, narrant. Inter GRAECOS THEBANIS, uersari in Gymnasiis solitis, & ad summam BAEOTIIS innasci lumbricum nouimus. ATHENIENSIBVS uero nullo pacto. Aliis uermibus, cum obnoxios omnes in uniuersum homines, & aetatis, & omnis sexus, esse, cuius nostrum compertum sit, eos omitto; infantes autem uoraces, praesertim tempore ablactationis, carnibus in copia utentes, prae adultioribus, qui sibi melius cauere possunt, contemplabor. Iuniores omnino, quocumque malo infestentur, semper de lumbricis suspicandum iudico, tales quippe, media aetate, pubertatem inter, & dentitionis tempus, prae aliis omnibus uerminoso affectu tentantur. Conferatur COVS noster (n) & LOMMII observationes Medicales. (o) Notatu dignum est, quod infantes ante carniū & ciborum aliorum heterogeneorum usum, quamdiu solo lacte uescuntur, non facile uermibus infestentur, sine dubio, quia ex illorum qualitate occasio putredinis & seminum pullulat, unde origo uermium, de qua iterum occurrit quorundam dissensus. Existimant etenim, canalem uentriculi lactantium nimis debilem ad procreationem eorum esse; at quis non animaduertit in defunctorum cadaueribus, nec non in cavitatibus terrae,

G 3

(m) histor. plant. Lib. IX. cap. ult. (n) sect III. aph. 26. (o) p. 152.

rae, sine omni fere calore uermes produci. Nonne in acore ipsius lactis, aceto destillato, denique fructibus acidis, reperiuntur uaria insecta, quamuis putatur, lac cito acescens, exortui lumbricorum infestum esse, ratio potius probabilior est, quod lac illud maternum feminibus insectorum minus scateat, eo quod chylus probe atteratur prius, quam ex eodem, ad mammas deriuato, lac separatur. Matres igitur potissimum sunt monendae, uel nutrices, ne temere delicatioribus, primo uel altero anno post ablactationem, infantibus, eiusmodi prauos cibos, qui quocumque modo genesin illorum promouere fouereque in primis uis possunt, dulcia nimirum, uiscosa, sacharata, dyspepta, insectorum excrementis conspurcata, facile concedant. Immediate enim morbum fouent, similiaque seminia uerminosa, uisum nostrum effugientia, intra se recondunt, quae, quandoquidem tenerior uentriculus destruere atque digerere nequit, lumbricorum inde fit prouentus, & symptomatum crudelissimorum causa. Si tamen, uti hac aetate fieri solet, interdum error committatur, frequenter laxantia, & uentriculum corroborantia, summa tamen cum circumspectione, adhibenda, suadeo. Multis hic lacticia male quoque audiunt, & practicis diuersa admodum est opinio de eorum utilitate, aut noxia. RIVERIUS (p) obseruandum putat, in iunioribus ex lacte solo numquam lumbricos generari, etiamsi corrumpatur in uentriculo infantum. Dicimus, inquit, potius lac putrescens aciditatem contrahere, quae inepta est lumbricorum generationi, imo uero illi fortiter obsistit, acida enim omnino uermes enecare notissimum est, & sic porro. Attamen acidorum indolem, si perspicias, ea sane non eadem est, lac destruitur omnino, nec uero aciditatem tantam, tamque efficacem, contrahit umquam, uermes ut interimere potis sit. Hinc contrarium propter partes caseo-

fas,

(p) in praxi L. X. c. 9.

fas, butyrosas, mucosasque fermentabiles, potius experimur effectum. Neque autem ideo paruuli priuandi sunt penitus lacte materno, praesertim primo illo, colostro dicto, partibus nitro-
fis, quibus gaudet, obstructiones referante, ut mos temerarius inualuit puerperarum, quae, adhibito catulo, uel homine, pri-
mum lac exugendum curant, & praeterlapso diei noctisque spa-
tio, infantem demum mamillis adplicant, forsan HELMONTIO
in fauorem, qui id crudeliter prorsus interdicens tenellis
uoluit. Mos multo adhuc noxior est, quod ob uoluptatem
negligant sanae & satis firmæ matres officium, temerarie-
que nutrices adhibeant. Vnde plerumque Heroum filios no-
xas fieri, ab alieno lacte experimur. Inter mulieres, fides ca-
tholica in Gallia est, omnes pueros laborare uermibus, refe-
rente RIVERIO. (q) Cum autem nullus reiicitur, autu-
mant, in humores putridos mutatos fuisse. Ego quidem, quo-
niam constitutiones paruulorum sunt longe diuersissimæ, non
mordicus defendam asseueraboque, cautelam hanc esse ueram.
Nam, posito, sed non concesso, quod multi ab ipsa statim
natiuitate lumbricis torqueantur, imo per totam quandoque e-
os generent uitam, nihilosecius tamen complures ab illis libe-
ri pronunciari possunt. Maioris autem momenti esse mihi ui-
detur assertum posterius. Nam, si uel maxime, remediis, prae-
sertim oleosis, interimantur insecta, tracheas eorum obstruen-
do, nisi cito per posteriora eliminentur, putrescunt, unde fe-
bres malignae aliique affectus soporosi omnis generis proma-
nare solent. Et infantes, qui temperamento, ut aiunt, pitui-
toso, humido, praediti sunt, & adulti, frequentius lumbricis af-
ficiuntur, prae cholericis, imprimis fructuiores, & hydro-
potae foeminae, tam iuniores, quam senes. Adultiores tamen,
qui uirilitatem attigerunt, raro nimis uerminare solent, pue-
ri

(q) in obseruatione a Pachequo communicatis, 57. obseru.

ri autem & delicatulae foeminae quam maxime & frequentissime uermium generationi expositae sunt, cum, quicquid palato sapit, nec dentibus comminuunt, dissoluunt, aut atterunt, sed in locis reconditis, omni celeritate ingerunt, non sollicitae de pomorum, prunorum, leguminumque puritate, quorum omnium ad putrescendum propensio, ob eorum laxam compagem, magna ac repentina est. Itaque non mirandum, si homines, a medico uetitos cibos, praesertim fructus, uehementissime adpetentes, ut eos etiam in hortis abripiant, intra horam cum magno eiulatu crudos & fere integros reiiciant, etsi culpam in medicum, quae ad debilitate uentriculi petenda fuit, deriuent, quasi uero temperare sibi a rebus eiusmodi non potuissent. Luant igitur inobedientiae poenas ex merito tales. Verum ignoscendum iudico aliqua ex parte morosis, iracundis, ac rixosis, qui uermibus iam agitantur. Nam hoc ipsis euenit ob magnam, quam intrinsecus sentiunt, molestiam, imprimis, qui latis lumbricis repleti sunt, quia ingenti fame laborant, & quae adsumunt, intra breuem moram quandoque reiiciunt. uid. PVLVERINI. (r) Ita demum uberior ciborum copia, nimis uentriculum dilatando, eius inducit atoniam, ac plurium cruditatum origo & mater existit, uti nec aliud ab uberiorum uariae indolis potulentorum ingurgitatione expectandum. Vsque adeo multi excedunt in omnibus, ut, in gulae libidinem, singula melle, ac aromatum diuerso genere condiant, imo illa ipsa condimenta multis pro cibo sint, ut nihil pene placeat, nisi quod urat et uellicet palatum, allegantes illud CELSI, (s) hominem sanum nullum cibi genus fugere debere. Verum sit modus in rebus. Neque enim, ut edamus, & bibamus, uiuimus, sed, ut uiuamus, edimus atque bibimus, temperiei nostrae conuenientia alimenta & potulenta, quae tamen multi

(r) Medicina pract. p. 581. (s) Lib. I. Cap. I.

multi inuértunt, corporique suo magis indulgent, quam ual-
letudo ferre potest. Prudentes sibi caueant, ne quid nimis,
πάν τὸ πολὺ, πολέμιον τῇ Φύσει, omne nimium, monente HIP-
POCRATE, (t) naturae inimicum. Tenenda igitur regu-
la haec diaeretica:

Quod debes, uentri da, non da, quod potes, illud
Virtutis, uitii sed tenet hocce locum.

Porro, si sanitatem factam rectamque conseruare cupis, tam a-
limentorum quam potulentorum quantitatem & qualitatem,
pro uaria constitutione, ac consuetudine, mutes, & quia ita di-
cta intemperies, aut dyscrasia cacochymica, a mala alimentorum,
aerisque inprimis, qualitate, dependet, simplicium usus potu-
lentorum potius, quam largior alimentorum copia, pro-
derit. Praeterea, quo simpliciores cibi ad tuendam ualetudi-
nem prosperam aptiores, eo magis heterogenei noxii, una
uice assumti, aduertuntur. Quare, licet certum sit, sangui-
nem nostrum ex particulis innumeris, & ratione molis & fi-
gurae diuersis, constare, neutiquam tamen uarietas ciborum
commendari potest.

XXV. Obseruatis nunc subiectis uerminantibus, prope-
rabo ad symptomata, signa, diagnofin, prognofin, & reliqua.
Inducunt igitur uermes infolita quaeuis symptomata, eaque in-
numera, & grauiffima, ut maiora excogitari uix possint; afficitur
primum doloris morfu uentriculus, & alimentorum magnus
ille canalis, & crebro nauseat, cum labri inferioris tremore, te-
nuis, falsae, amaraeque falivae profusione larga, uertigine, ca-
pitis dolore grauatiuo, caligine oculorum. Denique anterieus
hypochondria, eleuato diaphragmate, extenduntur, & respi-
rium intercipiendo, uermes diuersae indolis, phlegmate putre-
fcente imbutos, per superiora euomunt. Cruditates enim ui-
fcidas,

H

scidas, biliosas, multifario miasmate horum animalculorum imbutas, quae uiscerum exulcerationem, torsionem uariam, comites habent, continere atque subigere, obstructis uis posterioribus, stomachus nequit. Vnde saepe numero ex improviso, & absque causa manifesta, repente sensu ac mente, neruisque stupefactis, corporis motu destituuntur, atque sine signis, alios morbos comitantibus, in ea quoque forma, qua percellebantur, in subitum uitae discrimen immerguntur, & cadunt ueluti apoplectici, manentque, ubi aut sederint, aut lecto cubuerint, oculis nonnumquam clausis, potissimum tamen apertis, cum singulis extremitatibus refrigeratis, pulsu formicante exilissimo, quae, nisi cito, rite adhibitis remediis, curentur, etsi a malo iterum liberantur, per manent tamen stupidi, aut per totam uitam experiuntur insultus ecclipses, lipothymiae, asphyxiae, siue grauissimi animi deliquii, quod si non adest morbus comitialis, Graecis *ἐπιληψία* dictus, e uestigio, ab ira praesertim, in paruulis & adultioribus excitatus, sequitur, qui demum, quanto orgasmus sanguinis maior, & liquidi neruei status corruptior, tanto saepius ac potentius aegros inuadit, sed & hos, pro uarietate temperamenti, diuersimode. Nam cachecticos, plethoricos, qui nondum euaserunt cholericis, fero uiscido uehiculari sanguinis abundantes, quorum fibrae nerueae, a tot tantisque per diem alterationibus spasmodicis, nimium quantum distortae relaxataeque sunt, saepius, quod pluries simplici uice obseruaui, dormituriens, modo primus, modo secundus gradus opprimit animi deliquii, alios uero dyscrasia sanguinis alcalina spirituosam nimis uehementi, serum seu lympham, partem aquosam sanguinis dissipante, laborantes, contra ea quo a paroxismo liberi uictitarunt diutius, eo seuerius repleto imprimis abdomine cibis contrariis, flatulentis, & uermibus, malum istud horrendum excruciare obseruaui. Non abs re celeberrimi practici notarunt, infantes, prae aliis uerminantes, hoc

malo

malo communiter affligi. Nam, si uel leuissima, sed innumera, a minimis infectis producta consideres symptomata, uellicationes scilicet atque titillationes in uisceribus uarias, quae horrenda quaeuis insomnia post se trahunt, quorum molestia, quantopere accedente, mox tenesmo seu conatu egerendi feces continuo ac dolorifico, frustraneo pene, at semper urgente, fatiganteque aegrum dolore, torminibusque, multoties uix tolerabilibus, atque non sine procidentia ani, malo illis familiari, musculo sphinctere relaxato, augeatur, animaduertes. Sed caue existimes, frequens atque exitiosissimum hoc tenesmi symptoma, a uermibus solum uel cruditatibus ortum suum habere semper, cum idem uitia uteri, calculosa dispositio, aloeticorum remediorum peruersus usus, haemorrhoides coecae turgentes, quandoque efficiant. Nemo etiam ignorat, ab acrioribus humoribus, ac flatulentis, illum summe dolorificum tenesmum in diarrhoea & dysenteria pluries euenire, de quo differere conpatientia de aliquot millium hominum praeterlapsis annis in quibusdam locis PATRIAE misero interitu prohibet, ipsaque instituti ratio uix permittit. Adfirmare interim non dubitauerim, maiorem eorum partem conseruari potuisse demulcentibus lenioribus, acrimoniamque humorum coercentibus, item diluentibus, non uero uehementioribus & fortioribus, quae solidorum uires maxime pessundant, uasaeque lacrata magis uulnerant, euacuantibus, ut pessime multi uolunt. Repudianda enim prorsus hic sunt purgantia fortiora acrioraque, cum in morbis eiusmodi malignis laxiora esse soleant omnia, atque ad diarrhoeam pronissima. Memores igitur esse in his decet medicos regulae illius ASCLEPIADIS: Omne laxum stringendum; quae quamuis nimis generalis audit, tamen, si cum ratione adstringentibus decoctis, non absurdis illis pulueribus compositis pestiferis, uasa lactea obstruentibus, usus fueris, interpositis oleosis, simulque pulposis diluentibus,

cruditatem pedetentim euacuantibus, experieris ASCLEPIADEM eo plures illa methodo conseruasse, quo tu plures tuo purgante interemisti. Atqui, inquis, adstringentia non semper conueniunt in hydrope, aliisque morbis? At, neque ego iusserim, ubique & in omni morbo adstringentibus uti. In hydrope enim aperientia omnino interne adhibenda esse, nemo ignorat, sed illa aperientia, nisi, ita comparata fuerint, ut relaxata admodum uasa omnis generis corroborarent, adducunt potius, non curant dictum affectum. Ideoque, neque illud ASCLEPIADIS sanandorum morborum fundamentum, omne strictum laxandum, esse prorsus reiiciendum, & ueluti inutile proclamandum, existimo. Nam, etsi in uariolis saepe cum fructu corporis constipatio superueniat, neque inficias eundum sit, hoc in casu eam esse utilem, si adtendatur, ne symptomata dolorosa, languorem totius corporis concomitantia, exacerben-
tur, mortisque hoc modo fiat acceleratio, neque tamen demonstrari potest, in ipsis uariolis constipationem perpetuo prodesse. Multa enim interueniunt, quae tertium illud: Medium, quod magis urget, tollendum, expetunt. Nimirum uomitus & alui constipatio uerminosos promiscue, ut supra uidimus, infestant, quae res igitur, utrum uomitus, an uero constipatio tollenda? Ex hac sententia prius, tamquam effectum constipationis, tollendum negas, eo, quod sublata causa, nimirum constipatione, tolletur caussatum, scilicet uomitus. Hic sane, quod consideres, utraque ex parte habes. Aluina enim obstructio, quam primo loco referendam omnes practici suadent, antequam reprimatur uomitus, & scybala indurata per uiscera detrudantur, motusque peristalticus, in iis suppressus, eo ipso excitetur, per fluxum & refluxum, qualem actionem flatus, augendo motum illum ordinarium praestant, neutiquam sine ancipiti periculo remouebitur. Cur ita existimem, satis patet ex usu purgantium, quae tonum uentriculi, fibras-
que

que eius motrices magis uellicando, nauseamque insuper praesentem augendo, operationes exerunt. Caue igitur putres, hic enemata totam absolvere paginam, quae, si uermes adsint, cum funestissimo euentu symptomata grauissima, sursum eos pellendo, inducunt, atque ita non *κατω*, sed *άνω* purgant. Caue denique, remediis his enecaturus uermes, eos ad perforanda uiscera, & inducendam cardialgiam, syncope, uocis priuationem, tormina intestinorum, soporem grauem, delirium, melancholiam, & ut omnia in pauca conferam, reliqua symptomata stimules, atrocioraque cuncta reddas, pertinacioraque, quae luxuriantem corruptorum humorum faburam exagitando, in intemperie, calidiori praesertim, si remedia fuerint calida, febres acutas, petechiales, causare solent. Inde fit, ut in febribus istis mali moris, quemadmodum HIPPOCRATI loqui placuit, uermes, cum per superiora tum inferiora eiiciantur, quod prorsus commode eleganterque PROREGIS VNGARIAE, IOANNES PALFI, DOMINI CLEMENTISSIMI, ET EXCELLENTISSIMI CAMERAE PRAESIDIS COMITIS ERDODY archiater & urbis POSONIENSIS Physicus PERILLVSTRIS atque EXCELLENTISSIMVS IOANNES TORKOS numquam non debita cum ueneratione nominandus, in dissertatione utilissima de febre petechiali M DCC XXIV. HALIS habita, (u) docuit. Porro uerminationi obnoxii homines, conuulsionibus, singultu, soporosisque affectibus febribusque occupantur. Item, si inflammatio uentriculi a rosionibus augeatur, accedit uehemens aestus, sitis, atque nausea, animi promiscue defectionem, matutino imprimis tempore, comitem habens, hinc membrorum extremorum inalgescencia, exitii propinqui prodromus, se insinuat. Nec a uoluulo sunt prorsus liberi. Nam,

dum glomeris instar se conuoluunt lumbrici in intestinis tenuibus, ita meatus seu uia praecluditur transeundis fecibus, ut nec enemata iniecta ascendant, nec alimenta deglutita descendant, quo in statu, in regione umbilicali, tumor cum uariis symptomatibus, iisque atrocissimis, stipatus, se insinuans, uagus tutior, quam fixus, fieri assolet. In ileo uomitus, singultus, conuulsio, delirium, syncope a uermibus, certissimae mortis sunt nuncii. Sapienter enim de hoc malo IOANNES LEONHARDVS WEICKHMAN-NVS, M DCCXXXV. apud nos differens, (x) uideas uomitus, inquit, tam continuos, ut alter alterum insequatur, iisque non solum materiam, nunc chylosam, nunc stercori similem, corruptam nempe, ac foetidam, sed etiam interdum ad tristem properante exitum funesto & praecipiti malo, ipsam alui saburram, atque ex colo retrusum stercus, per os reddi, subinde etiam cum eodem lumbricos simul eiici. Vomitu reiecta materia, nigra, liuida, uel prasini coloris, praesertim, si simul graueolens sit, indicat uermium enecatorum quandoque putredinem, ansam & fomitem morborum funestissimorum, & sanguis cum pure mixtus, uentriculi erosionem, perforationem, & abscessum significat, qualia exempla PLATERVS (y) passim notauit, imprimis de puero annorum septemdecim, qui in summo aestu, se admodum exercens, ita incaluit, ut aquam frigidam affatim biberet, unde coepit nonnihil male ualere, atque hyeme sequente uenter illi intumescere, ex umbilicoque pus effluere, tandem etiam ulcusculum exiguum illic se patefacere, per quod aliquot lumbrici, interpolatis uicibus, erepserunt, atque excrementorum alui portiunculae, quae petiis ligatis adhaerebant. Sed pestilentielle uirus, secundum KIRCHERVM, posito, uerminosum esse, concedam, pestis tamen uerminosa ualde rara est. Notum est, hepar, intestina, & omnia uiscerum parenchymata uermes laedere, irritan-

(x) Pag. 6. y) Lib. III. cit. p. 831.

ritando, terebrando, perfodiendoque, affligunt, & succum abripiendo nutritium, polluendoque adhuc in primis uis ad chylicationem uergentia alimenta, praesertim iis grata; affligunt denique, quocunque modo suffocati, atque in putredinem, uti iam monui, alcalinam, uaporosam, acrem, maxime noxiam, pabulum malignarum affectionum, conuersi, motus conuulsuos, ac epilepsiam, sane uerminosis familiarissimam, & uniuersalem, cuius equidem causa in unico loco saepe haeret, nihilo tamen secius uniuersum genus neruosum in consensum trahitur, uti patet ex epilepsia infantum, a uermibus intestinorum, atque a punctura neruorum inducta, quemadmodum in dissertatione eruditissima de consensu partium corporis humani Magnificus ac celeberrimus Dom. VATER (z) inculcat. Symptomata reliqua, quae innumerabilia, & adeo insolita, infesti hi hospites producant, ut pro supranaturalibus crudelissima quaeque habeantur, sigillatim enumerare non est animus. Siquidem & in therapia mentio horum fieri breuiter potest, ubi ad ea deuentum fuerit, & afferre plura, parum esse uidetur idoneum, ne uariis ambagibus usus, uidear aemulari eos, qui integra uolumina de his conscripserunt.

XXVI. Signa diagnostica longe difficillima insectorum illorum, utilissima tamen, inquirenda mihi ueniunt, uel ideo, quod exacta morbi & causae morbificae cognitio, felix sit fundamentum medelae. Quae, uti pathologia nos docet, desumuntur, a naturali uel praeternaturali machinae nostrae constitutione, functione, atque alius cum alio comparatione, praesertim diuersae indolis remediorum, alimentorum ad sanitatem conseruandam aptorum, aliarum denique rerum sex non naturalium effectum. Neque aegroti quaerelis & relationibus acquiescendum in formanda diagnosi, sed singula rite a capite ad calcem examinanda, perpendenda, & ex aegroto quae-

(z) pag. 19. Thef. VIII.

quaerenda, quae morbum uerminosum antecesserint, ut, quae in praesenti molestiam creant, permutationes praesertim corporis in sensus incurrentes, detegantur. Bonum est, explorata habere signa morbi: melius, signa causae morbi. Nec enim tollitur, nisi sublata causa, effectus, uti haec uir Ill. Nobilis Dominus de H E V C H E R, (a) eruditissime exponit. Sunt enim signa nihil aliud, quam diuersi effectus, a causa morbifica, morbo & symptomatae producti, atque simul cum iisdem nutritioni obnoxii. Effectus lumbricorum omnium se prodit, promiscue acida oris expiratione, ac eiusdem foetore, ad aciditatem inclinante, item ex reiectione per secessum gryseo colore, quoad qualitatem argillam aemulante, propterea defectum chyli. Probabiliter, cum diagnosis uermium sit difficillima, dubiaque, non nisi ex antecedentibus, concomitantibus & consequentibus, accurate inter se collectis, & consideratis, colligi possunt. Nam, quanquam liceat truculentorum horum hospitem, ex aetate iuuenili, aut senili, aut etiam ex iis, quae ad antecedentia pertinent, scilicet omnibus, quaecumque ad uermium generationem uel nutritionem facere queunt, praecipue, si signa alia, & symptomata, huic morbo familiaria, utpote uentris uiscerumque cunctorum tormina subitanea ac intermittencia, cum primis ieiuno uentriculo, atque circa regionem umbilicalem, cum nausea siue fastidio ciborum, tussi sicca, saliuā salia, acri, sputo copioso, quod alias, sed non a uermibus profectum, in uariolis & morbo Vngario numquam a se uisum fuisse malum testatur WALDSCHMIDIVS, (b) pruritu item narium, inquietudinibus, uigiliis, a morfu eorum inductis, suspicari praesentiam, tamen ea uix erui ex his quandoque potest. Potissimum autem post usum prauiorum eduliorum, leguminum, uermibus, in uere praesertim, &

(a) Cautionibus in cognoscendo curandoque hydrope necessariis, p. 10.

(b) Inst. Medic. L. 3. C. 7.

& auctumno scatentium fructuum, si quando uermes excernantur, plurium latitantium nidus ex eo iudicari potest, ut anthelminticis congruis uenando destruatur, prorsusque eliminetur. Lumbricis latis infecti, praeter symptomata familiarissima, hoc peculiare habent, quod, cum excrementis uariae indolis alui, corpuscula, cucurbitae seminibus analoga, pluries per hebdomadem reiiciant, & fame saepius insatiabili & canina, a lumbricis, stomachum irritantibus, promanante, aegri infestentur, quae molestia nimis ingrata pauperioribus, abominationem repentinam alimentorum, cum ingente languore comitem fouet, donec cumque dulces gratique cibi ab aegro lumbricis obiiciantur, u. g. pisces, carnes, inprimis suillae, fructus horaei, mellita, caseus, legumina, ex quibus humores pituitosi, ac uiscosi, facile putrescentes, praesente languida hebetioris caloris naturalis energia, oriuntur, ipsisque fomes suggeritur nouus. Humores isti, diffusi per totam compagem structurae humanae, palliditatem faciei, frigiditatem abdominis, terrores nocturnos, & spasmos, aliaque, inducunt, quae tamen iterum per uices, sumto alimento, uermibus grato, remittunt, quo tempore singultus, cum uiolentia se insinuat, diuexatque diutius. Haec mala grauissima, in infantibus, quod probe obseruandum, saepenumero dolores pleuriticos, sub costis spuriiis, mentiuntur, quando in intestino colo uermes latitant, unde uaria genera morborum ortum suum e uestigio trahunt, cardialgia nimirum, fames, syncope, dolor distendens latera, qui nunc ad praecordia, ut mali natura est, procedit; accedit tussis, ut iam memini, quae ab initio febris acutae, promiscue praesens est, sicca, nihil excernens, sed mox humida concomitatur, & ex parte laesa uisciditates expectorantur, cum anhelitu difficili, frequente, & paruo. In tenuibus intestinis diarrhoea, lenteria, aliaque mala producuntur. Valde rubrum, & obscurum, tum sine sedimento, lotium, tum cum ua-

rio, nec discreto, pleuriticorum, & uiscerum quorumuis inflammationibus affectorum, prodromus est mali euentus. Urinae contenta praeternaturalia, atque accidentalialia rarius obseruantur, ex eorum numero sunt uermes, quos SCHENCKIUS (c) in nobili quodam obseruauit, ex quo, cum parui, & lati, cum urina emissi fuissent, dolor renum per octo menses quotidie affligens, statim remisit. Ex marcescentia, & ueluti tabe, ex defectu digestionis totius corporis, promanante, uermes adesse, coniciere licet. Imprimis enim a taeniis & cucurbitinis dolor grauatiuus, ingens abdominis frigus, appetitus uehemens, inordinatus, cum atrophia & cachexia iunctus, producit. Interea, quemadmodum in puerorum morbis, ita in mulierum affectione hysterica, & sanguine menstruante, suspicandum BAGLIVIVS (d) de uermibus recte autumat, ubi aphtae seu escharae leuiiores, in summitate pustularum oris, gingiuarum, labiorum, efflorescentes, adsunt, quas, ab acidiori & corrodeute salua, ab alimentis male coctis, prauum, & crudiuorem ac acidum succum chylosum producentibus, totiusque massae sanguineae uehiculo sero nempe, inaequalem diathesin accersentibus, subalbidas, nigras, liuidasque pullulare, coniecturaliter asseuerando hariolor. In sexus omnis arduis, & pertinacibus morbis, uel ex hoc capite suspicandum de lumbricis iudico, quod periodum sibi propriam, non feruent. Infantes repletos esse uariis animalculis animaduertimus, si cum trepidatione a somno subito excitentur, aut antequam hoc fiat, uentriculum manibus saepius palpent, & colica, etiamsi aluus laxatiuis soluator, suboriat. Signum pathognomonicum ascaridum, gentium pusillarum, esse pruritum in ano, uix tolerabilem, omnibus practicis est in confesso, quorum effectus quandoque inflammatio intestini recti, exulceratio musculorum,

(c) Obseruat. Medic. Lib. III. pag. 463. & uid. pag. 500. exempla plura.

(d) in Medic. Pract.

lorum, syncope, &, ut superius monui, tenesmus ille molestissimus, familiaris est. Horum denique proles, febres diuersae, pluries in die aegrum affligentes, saepe praesto sunt, quas pulsus inaequalis, & intermittens, qui fere semper signum est uermium latentium, uti & singultus concomitans, patefacit. Originem ac fomitem harum febrium noli simpliciter, a uermibus, uiscera obsidentibus, semper, deducere, uti Veteribus placuit, uerum potius, a corrupta illa materia, cruda, putrida, uerminosa, quae in cachecticis est, in primis uis chylum & dehinc massam sanguinis polluentem, unde minus iusta proportio particularum naturalium, sanguinem constituentium, uim uitae seu motum cordis, mutua cavitatum contractione & dilatatione constantem, confusam reddit, & ita inordinatas febres excitat. Deinde, ob consensum cordis, quem cum canale alimentorum, atque intestinis habet, pulsus uermiculans, non, nisi febris, quae periculosissima est, exitiosus comes, producit. In hoc etenim statu uis, etsi nondum deficit, tamen paulatim labescit. Pulsus, ut addam caprisantem, qui naturae notat robur, spondetque ualeitudinis secundae expectationem, caue confundas cum pulsu febrium ardentium, quae, ut plus simplici uice monui, a lumbricis progressum sumunt, quibus praesentibus, summo incendio extorretur corpus, eoque magis intus, quam foris. Lingua autem arida, aspera, nigra, atque amara est. Quemadmodum uarias uermium ope signorum species cognoscere possis, nihil attinet dicere, iudicarique illud quam maxime ex excretis debet. Signa autem morborum, qui infecta sequuntur, apud auctores notata, ex allatis aliqua ex parte intelligi possunt, reliqua, nisi cum omnibus, & singulis, in corpore, occurrentibus phoenomenis, rite conferantur, prorsus dubia & incerta sunt.

XXVII. Quod nunc ipsam spectat prognosin, siue signa, quae futurum statum praesagire docent, eumque in sano

constantem, uel uicinum morbo, in languidis, fanitatem, uel mortem, ea sane non solum praeceptis, sed maxime experientia addiscuntur. Notandum autem serio, mala, a uermibus producta, si symptomata praesertim insolita respicias, prorsus leuia non esse. Etenim, siue morbus adpareat simplex, aut, quod communiter fit, complicitur cum diuersis, periculo non caret, quod, pro ratione multitudinis, molis, atque indolis, maius, minusque est, si lumbrici, aliaque insecta grandiora perniciosioraque nondum incrementum ceperunt, ac symptomata concitarunt, uti rectissime putat RIVERIUS, (e) quando, quo maiori, inquit, aut minori symptomatum satellitio & grauitate stipatus erit adfectus uerminosus, eo peioris, aut melioris ominis censendus est. Inter ceteros, ex HIPPOCRATIS iudicio, (f) taenia, siue folio, & cucurbitini, tutiores, minusque exitium portendentes, sunt, quia rostris destituti, lenius pungunt, aut rodunt, praeterquam quod optimum nostri corporis nutrimentum abripiant. Verum enim uero, ut superius experimento probatum est, longe difficillime curantur, ac non nisi articulatim dilacerati reiciuntur, unde ob uitam tenaciorem, atque longitudinem, qua totum fere intestinum tenue, eiusdem plicis & ualuulis se implicando, occupant, & ob conuolutionem aliasque consuetudines affligendi homines, si non aliis periculosiores, similiter tamen sunt noxii. Imo febres pertinacissimas, similes quotidianis, periodum suam non feruantibus, deliria, quibus ueluti obsessi a diabolo agitantur, appetentiam illam caninam, aphoniam, conuulsiones horrendas, atque alia innumera grauissima symptomata, producere possunt, quae, si conferantur, cum symptomatibus aliis, a diuersis speciebus lumbricorum, productis, facile omnes superare uidebuntur. Inutile esset de his dicere uberius,

(e) in Prax. Medic. Cap. XX. pag. 258. (f) L. 4. de morb.

us, quoniam, uermes, qualescunque sint, praesertim teretes, copiosi, uiscera lancinant, perforant, plurimaeque itidem mala inducunt, uti apud SCHENCKIUM (g) quidam ob uermes Germanica lingua loquebatur, cum numquam eam didicisset, quasi daemone detentus: quamobrem curabatur a PANACEO, medico celebri, isque, medicamento exhibito, magnum uermium numerum eduxit, soluitque hominem morbo, & linguae Germanicae usu atque scientia priuauit. Neque pusilli hospites intestini recti semper benigni sunt, quos cuidam infanti non tantum re-ctum intestinum & anum exulcerasse, uerum etiam epilepsiam induxisse, fatetur SCHENCKIUS. (h) Idem animaduertit, interdum ascarides, ab ano pruritu quodam emergere, hinc in femora natesque quaquauersum serpere. Feroces existunt rubri, qui cibum ad gulae usque meatum uenantur. Etenim naturae quadam sagacitate, per illam uiam delabi alimenta in uentriculum sentiunt, unde sternutatione etiam pernares reiciuntur, sed & non absque imminentis mali praesagio in malignis febribus, quibus se iungunt, promiscue prodeunt. Procul dubio enim contagium in corporibus, putredinem atque intestinorum inflammationem produciens, perferre nequeunt. Interim morbi saeuitia, & ingens humorum turba atque corruptio eos infestat, hinc non critice nec naturae ui incitati, sed sua sponte se liberant ab interitu. Magno autem, in uermium prognosi, & forti animo consilioque, si imprudentum ceterua medicorum accedens circa aegrotum aliquid suscipiendum, quod tamen praesentissimam & certissimam perniciem affert, decreuerit, opus esse puto. Luditur enim de corio humano. Quodsi uero ambiguitas signorum, morbum indicantium, & obscuritas, uarias suppeditat opiniones, ille

I 3

opti-

(g) Obseruat. Medic. cit. Lib. III. p. 372. (h) Lib. cit. pag. 379.

optime famae suae consulat medicus, qui media hic incedit uia, aureum illud: nec temere, nec tumide, probe expendens. Nonnumquam quippe signa lumbricorum nihil, nisi malum prae se ferunt, unde futurum exitium, morborum depulsores praedicunt, interim aeger conualescit. Ideoque de Diuino auxilio medicus semper sollicitus esto, cogitatoque, e morte egressum dari, nec locum esse desperationi. Rursus bona praesto sunt, quae facillime incautum decipiunt, securumque reddunt, adeo, ut conualescentiam promittat illi, quem mox exanimem intueri dolereque debet. Quare non actutum bene ominabitur in morbis, maxime malignis, qui optime explicantur, a paritate hominum malignorum, qui, uti sub specie boni, alium decipiunt, defraudant, atque prostituunt, non secus omnino, hi morbi quandoque mites esse putantur, uerum hominem occidunt, ut saepius occinere illud oporteat: urina bona, pulsus bonus, & ut uerbo exprimam, omnia optima, aeger tamen moritur. Recte enim diuus ille SENEX, acutorum, inquit, morborum non omnino certae sunt praedictiones, neque mortis, neque sanitatis. Ea propter bonae mentis & conscientiosum medicum, ad morbidos accersitum, deprehendentemque ancipitem desperatumque fere statum, ob quem propter periculum imminens, opem ferre uix audeat, ne pudeat alium prudentem, sincerum ingenuumque ac pium, consulere, cum nullius ingenii uis tanta sit, ut omnia ea solus perspicere, possit, quae plures experientia celebres. Rectissime enim temeritas, cum omnium, tum maxime medici uapulat, ut recte de eo pronunciare LANGIVS (i) uideatur, quando inter alia sic differit: Circa haec notandum, quosdam medicos in prognosi morborum nimium temerarios esse, ita, ut praeter necessitatem, mortem certo certius, huic morbo superuenturam esse, asserant, siue enim tum sequitur mors, siue reconualescat

(i) in operum theor. pract. semiot. p. 723. & 724.

lescat aeger, reperiunt tamen in utroque casu de quo sibi gratulentur, uel enim suo officio satisfecisse putant, si mortem praedixerint infallibiliter, ubi secuta est; uel maius gloriae forte, ac honorarii praemium se commeritos esse existimant, si quando praeter spem ac opinionem lethaliter scilicet decumbentem e Charontis cymba retraxerint. Horum uero quemadmodum arrogantia subtilior est, ita illorum fastus omnino immoderatus, qui in morbis, etiam periculosissimis, de felici exitu ubique loquuntur. Praesertim temeraria est uromantarum sententia, qui ridicule uaria ex urinis in morbis quibusuis praedicere solent. Quamuis enim nec ipse penitus repudiandam urinae inspectionem putem, ex cuius quippe particulis, quibus constat, omnibus circumstantiis rite consideratis, multa iudicare, praecipue in febribus, licet, minime uero praesentiam lumbricorum, aut etiam aetatem, sexum, grauiditatem, aliaque ex ea re cognoscere quis umquam potuit. Igitur numquam sola urinae inspectio suscipienda. Dantur porro quidam nimium timidi, adeo, ut de leuissimorum morborum euentu ferre iudicium extimescant, aegrosque tarditate iugulent. Ergo in medio, ut dixi, tutissimus ibis. Quoniam in medico non est, de salute ac morte infallibiliter iudicare. Quare periculum praeuidisse atque praemonuisse satis est.

XXVIII. Prius, quam curam adgrediar, dispiciendum utique est, an infecta corporis humani ad morbos referri debeant. Ridiculum enim, aut certe uesarium esset, illi remedia opponere exturbareque uelle, quod nec corpus nostrum male afficit, neque per se morbus est. Nam, ne quid dissimulem, fuere quidam, qui eiusmodi steriles opiniones, inutiliaque commenta in medium attulerunt, inter quos, nomina profitentur sua LINSINGIUS & LEO ab ERLSFELD. (k) Qui-

(k) Tentam. & Exam. Med. Instit. Lib. III. tit. I. qu. IV. pag. 416. tit. II. qu. VI. pag. 422.

Quibus non absimiles sunt, quas iidem auctores proponunt, an nimirum ad infirmitatum classem spiritus, humores, & contenta, sint referenda? Quae quam absona sint, facile L. B. iudicabit, & eos sine recta attentione, iudicioque, uel potius candore, dixerim, ad medicinae studium sese contulisse, eamque, absque selectis, genuino medico necessariis, circa aegrotantes obseruationibus, in summum reipublicae detrimentum tractasse, pronuntiabit. Quid nunc de iis dicam, qui maximo animorum diuortio, an uermes ad genus causae morbificae, aut uero symptomatum, referri debeant inter se disputant? Huiusmodi certe aniles nugae, nihil ad feliciter, tuto, iucundeque, praxin nostram, ratione & experientia suffultam, exercendam, siue iustam medicaminum directionem, quam potissimum considerandam, probeque tenendam, propono, conferre potest. Nam recte illi omnes, qui uel prima limina scientiae huius fideliter attigerunt, perspicere possunt, uitia eiusmodi, quae in excretis & retentis occurrunt, causas, si morbos antecedant, esse, sin morbi cuiusdam ratione eueniant, magis adpellationem symptomatum mereri. Sed hanc litem optime diremit III. HOFFMANNVS, (1) ita docens: Et calculi, & uermes, in se considerati, sunt causa morbifica: tam enim calculus, quam uermes faciunt in intestinis eam dispositionem, quae morbus, uno uerbo, obstructionem. Idem confirmant exitioforum horum animalculorum non leuia, quae in corporibus nostris producunt, facinora, grauissimaque, quae post se trahunt, mala, de quorum medela siue therapia iamiam esse oportet sollicitum. Haec triplici fundamento praecipue niti uidetur, nimirum, cuncta, quaecumque uermium generationi fauent, penitus repudiantur, quo in casu praeseruatio, quae sane melior est ipsa curatione, uersatur, secundo remedia, tracheas eorum obstruen-

(1) Instit. Lib. III. Cap. 12. p. 480.

struentia, uitaque priuantia, congrue, pro subiecti cuiusuis indole ac natura, tam interna, quam externa, adhibeantur, uermesque, in intestinis cumprimis hospitantes, cum suis seminibus, seu materia uerminosa putrium corruptorumque humorum, expellantur, & denique symptomata, inde promanantia, praesentia, ac imminetia, mitigentur statim, non solum uiscera laesa curando, sed etiam uires confortando. Notum quippe est ex superioribus assertis, uermes ex feminibus excludi, ideoque alimenta noxia, iis nidum ac fomitem suppeditantia, si remoueamus, iam liberi a causis reddimur antecedentibus. Recte postea sibi consulunt, qui in id enituntur, ut functiones omnium partium conspirent, quae a libero aequalique motu progressiuo, liquorum secretionem libera & aequali, pendent, & simulac exigua in membro quodam mutatio contigerit, eiusdem singulae participes redduntur. Secundo scopo, dum iterum iterumque respectus habetur circumstantiarum, quippe praesentis & futuri mali, modo diluentia, ad expurgandas sordes primarum uiarum, laxantibus praemittuntur absterfuiuis, modo bilis inertiam restaurantia digestiua, modo iterum laxantia, mucositatem melius euehentia, uermesque excludendos destruentia, propinantur. Verum omnia cum ratione praemeditata, quandoquidem uermes praepostera atque immoderata propinatione similium remediorum, exagitantur, quae propterea leniter, secundum indicationes perspectas, in usum uocanda, dirigendaque sunt. Et hoc probe tenendum, ut ne, dum morborum complicatorum rationem habere uolumus, aetati, intemperiei subiectorum, diuersorum lumbricorum naturae & indoli remedia, matutino praesertim tempore, & quidem ieiuno uentriculo, accommodare negligamus. Non enim hic sic dicta anthelmintica specifica, amara, acria, acida, oleosa, nisi iusto ordine, iustaque quantitate adhibeantur, aliquid praestant. Ad mercurialia, tamquam sacram

K

ancho.

anchoram, confugiunt practici, quae certe, in ficcioribus, quibus humorum tenuitas & acrimonia molestiam creant, minime uermes necant, sed uniuersum corpus, attenuando, magis humores subducunt, atque ita emaciant, ut omnes eius functiones pessundentur. Hinc fallunt & falluntur uehementer, qui specificis anthelminticis, saepius incassum adhibitis, porro confidunt, nec examen naturae uermium, pro loci natalis, & nutritii uarietate succi, instituunt, nec perpendunt, aut scire uolunt, remedia, recta methodo, quae est optima panacea, primarum uiarum uermes enecantia, neutiquam hepatis, cordis, pulmonum, aliorumque uiscerum, disturbare. Ad latos egerendos lumbricos, non ex radicibus, sed potius ex oleo uomitus ordinandus, quod, poros eorum obstruendo, transpirationem, in qua uita consistit, impedit, debilesque eos reddit. Allium, si laxatiuis, cum primis decresciente luna, ieiuno tamen uentriculo, iungatur, uel etiam cum lacte recenti coquatur, taeniis imprimis maxime est infestum, si contraindicantia, febres malignae, uiscerum ulcera, alique, similis generis, morbi, in quibus minime huiusmodi suaferim, non obstant. Caue enemata amara, aliaque, quae singula uermifuga praedicantur, adhibeas facile. Vermes enim uersus superiora pellunt, unde tormina, cum uehementissimis symptomatibus stipata, cum funesto communiter euentu, augentur. Pertinaciores, lacte tepido copioso, ut desistant a morsibus, conciliandi, usque dum exturbandi modum inueneris. Commendantur a celeberrimis practicis Elix. propr. f. a. C. C. succinat. Tinct. ðii cum Rhabarb. Elix. propr. cum Rhabarb. soc. Tinct. Bezoard. Camphor. Essent. Myrrh. Gentian. Centaur. minor. Spir. C. C. succinat. Oleum citri, nec non puluis ad uermes, secundum dispensatorium VIENNENSE paratus, Diagryd. ʒrat. gr. VI cum syrupo flor. persicor. uel de cichor. cum Rhabarb. ʒ citri, graminis, Flor. Pocon. Epil. L. puluis Gialapp. Porro semen citri

tri, fantonici, seu contra uermes, semen portulacae, Amygdalae amarae, myrrha, aloe, puluis hierae, trochisci alhandal, cepae, radic. alth. gentian. bryon. glyzyrrh. & alia plura, in decoctis adhibenda, apud RIVERIVM prax. medic., interne sumenda, uide. Pulueribus, pilulis, conferuis, & reliquis, praeferenda remedia generosiora, liquida, quae uasis lacteis minus fiunt inimica, uermiumque compagem gelatinosam cum exoptato effectu soluunt, successiue tamen adhibita, uerbi gratia, uinum laxatiuum, ex radic. Rhabarb. Fibr. Hellebor. nigr. semen cartham. uel cin. aut fantonici, foenicul. citr. cinamom. Fol. fenn. sine st. ☐ uitr. passul. mai. uel minor. colatur. addi potest. extract. Centaur. minor. uel card. bened. donec per aliquot dies officium fecerit. De his, & omnibus reliquis purgantibus pharmacis, notare oportet, ea non innata quadam facultate, corporis peculiaria organa, caput nimirum, pectus, a sordibus purgare uerminosis, sed cum chylo permeando, minima etiam uasa subire, atque succos, tam laudabiles, quam noxios, alterare, & educere. Quandoquidem semper ab obstructionibus, prae ceteris symptomatis, uerendum nobis sit; cardo curationis certe, in recto aperiendum usu, apud omnis aetatis homines, uerminosis affectibus obnoxios, consistere uidetur. Vnde iterum errant, maleque sibi miserisque aegris consulunt, qui, praesente diarrhoea, dysenteria, lienteria, & similibus, praesertim passione coeliaca, a uermibus excitata, ad nimis adstringentia confugiunt, ubi quidem & laxantia & adstringentia iuuant, ita tamen, si uel nimius fluxus, non causetur, uel alui obstructio uehemens non subsequatur. Inconsultius adhuc his agunt ii, qui, in pilulis aloeticis, & similis naturae remediis, si aluus adstricta, & homines temperamenti aridi sicciorisque sint, & sceleton uiuum repraesentent, opem anxie quaerunt. Haec propter salia amaro acria, partesque gummosas, incidunt, abstergunt, aperiunt,

aluum laxant, putredini resistunt, simul etiam uermes infestant, sed cum ratione congrueque porrecta. Internis externa in educendis uermibus coniungenda sunt. Ita ascari- des expetunt clysteres conuenientes, ex dulcibus & lacteis pa- ratos, qui, si his non cedant, amaros, oleososque in subsidi- um uocare debemus, imo etiam purgantia, depellentia atque eorum compagem dissoluentia, ore hausta, infra suppositoria allicientia, atque topica, instar pultis l. a. praeparata, pro ex- trahendis, uel potius fallendis his animalculis, quandoque per- tinacissimis, admouenda erunt. Cauendum tamen, ne nouum fomitem nutrimentumque, ex solo melle, in hoc negotio iisdem suppeditemus, quod euenit illis, qui iniectiones faciunt sine effectu laxante. Et, licet omnes & singuli, ope enematis cuiusdam eliminentur, tamen, si proles, & nati, cum suis semi- niis, funditus non euertantur, malum perpetuo recrudescit. Parentes etenim exturbasse minime sufficiet. Notandum au- tem, melius clysteres operari, si hora una, aut altera, ante leniens aliquod, ex cremore Ψ ri, pilulis FRANCOVRTENSIBVS, uel etiam pilulis mercurial. D. BRENDII, ad massae uisco- sae dissolutionem, & obstructarum reserationem partium, ex mercurii dulcis granis quindecim, resinae gialappae granis du- odecim, atque trochiscorum alhandali grano uno, in pilulas per uitellum oui redactis, exhibeatur, aut alia purgantia, pro ratione mali, ex decocto tamarindorum, cum fenna s. ft. praemittantur, & demum clyster applicetur, qui re- pudiandus prorsus, aut cum cautione adhibendus est, in febribus malignis, uariolis, atque morbillis, in hernia intestina- li, in grauidis, ne abortus excitetur, in quibus casibus alio modo quosuis lumbricos aggredi necesse est. Verum, quan- tum thermarum etiam usus emolumenti afferat in hoc negotio, B. BERGERVS, Commentatione de Thermis **CAROLI- NIS, CAROLINIS**, inquam, quarum orbitatem opti-

optima pars mundi attonita luget, non minus eleganter, quam uere, scribit. (m) Neque uero in ullis morbis cum maiori fructu aquae **CAROLINAE** bibuntur, quam quorum ex primis uis, tamquam ex fonte ipso, exhaurienda est scaturigo, & inde manantes in uasa & uiscera riuuli, partim per pancreatis, atque arteriarum mesentericarum, & pori cholodochi, ex hepate, & tot corriuantibus in eo uasis, confluentes, in aluum uias, partim per ductus renum, & uesicam porosque cutis deducendi sunt. Nam nisi his in malis ipsorum scaturigini sit ante prospectum, uix riuulis dein arte succurri potest, qua quidem ratione, cum illarum usu aquarum, corpus ex toto, paulatim eluatur, ac noxia & corpori & animo, humorum serosorum, uiscidorum, biliosorumque, ac copiosis saepe uermibus, quibus maxime infensae sunt hae aquae, scatens saburra, nullo uirium detrimento, nec modo sine dolore, sed & cum uoluptate, subtrahatur, eoque plena & distenta uiscera & uasa, pressaque praecordia liberentur, & superiora quoque necessaria consuetudine leuentur, planum est, remoto obstaculo, sublatisque impedimentis, tonum & motum uiscerum ac uasorum, atque adeo derinationes & secretiones succorum, liberiores felicioresque fieri posse. Eosdem fere effectus praestant thermae & aquae **HVNGARICAE**, & alibi & in **SZENT-LASZLO** obuiae, quae, cum, & sine uino haustae, atoniae uentriculi, inappetentiae alimentorum, pravae digestionis, ischuria, aliisque plurimis morbis succurrunt, de quibus plura **ILLVSTRISSIMI** atque **EXCELLENTISSIMI** **EPISCOPI IAVRINENSIS** eiusdemque **COMITATVS SVPREMI COMITIS**, ac **ILLVSTRISSIMI COMITIS FRANCISCI ESTERHAZY** de **GALANTHA & CSESZNEK**, **SVPREMI**

K 3

COMI-

COMITIS COMITATVS ALBENSIS, DOMINI mei INDVLGENTISSIMI, nec non ILLVSTRIS ac MAGNIFICI DOMINI STEPHANI BIRO archiater, & Physicus COMITATVS IAVRINENSIS, PERILLVSTRIS atque EXCELLENTISSIMVS VIR, DOM. DAVID. GÖMÖRI, (n) eleganter eruditeque monuit. Acidulas, aliquot diebus potas, uermes, ex ciue quodam honoratissimo, exturbasse, ipse nuper obseruauit. Ceterum quid thermae in expugnandis morbis quibusuis ualeant, & quas noxas afferant, ante dies aliquot celeberrimus PRAESES meus, disputatione de exitiosis aegrotorum ad acidulas thermasque relegatorum fatis sapientissime docuit, exordio paragraphi inprimis sexti. Illis, inquit, hae, his illae conueniunt aquae; aliis parcior sufficit portio, aliis largior est necessaria; multis omnes acidulae omnesque aquae, salutares dictae, sunt inimicae & exitiosae, nec pauci reperiuntur, quibus aqua simplex apprime conducit, nec desunt, quibus eadem obest; imo haud raro aqua simplex, pro singulari medicamento, uenditata, ac plurimo uendita, emta, multos decipit.

XXIX. Curam monstroforum insectorum, longe esse difficiliorem, nemo non aduertit. Ex horum catalogo sunt serpentes, lacertae, bufones, qui optima quaeque remedia eludunt. Recensita a celeberrimis scriptoribus habemus, mithridatium, theriacam, ☿ uiu. & uitae, rutam, absynthium, centaur. min. herbam nicotianam, allium, & alia plurima, quae ex ore RECTORIS ACADEMIAE MAGNIFICI, VATERI nostri, Hospitis ac Patroni omni pietatis cultu prosequendi, in collegio Practico notaui. Autumo, lac feruidum, recentissimum tamen, ieiuno uentriculo, inclinato capite,

(n) In consultat. de peste part. II. Art. IV. §. 24.

pite, uersus humum, serpentes inprimis euocare, si, faucibus apertis, euaporationes in os recipiat aeger. Ille, cui casu, nescio quo, euenit dormienti, uel alio modo, truculentissima haec animalia habere, caueat sibi sedulo, statim ab initio periculi, ne cibos, iis gratos, ingerat, sed de salute sollicitus, medicum doctum consulat. Nam secus, lac, remedium, assumtum, fiet eorum quotidianum alimentum, nec rodere partes internas statuto, quo similia lacticia assumi solent, tempore, desistent, doneccumque ad satietatem non habuerint, haerebuntque in canale magno, quem pro sede delegerunt, & acerbissimam ita accelerabunt mortem. Horrendum ac abominabile exemplum in **ILLVSTRIS LADISLAI de RADVAN, DOMINI mei GRATIOSISSIMI** opilione, cuius interiora serpens, cum saepius lacte recentiori, ut huiusmodi homines solent, usus esset, & fatigatus in cacumine montium, atque uallium locis abditissimis profunde dormiret, petiit, **PERILLVSTRIS** atque **EXCELLENTISSIMVS DOMINVS OTTO MOLLER, COMITATVVM** in **HVNGARIA** plurium, ac **CIVITATIS NEOSOLIENSIS** Physicus, Senatorque grauissimus, compertum habet. **DEVS** bone, quot quantisque malis homo subiectus est, quot eius corpusculum morbi conficiunt? Certe

Vix poterunt centum linguae numerare dolores,

Qui cruciant uariis corpora nostra modis.

Hunc torquent dentes, illum nodosa podagra,

Est alius clamat qui: miserere mei.

Occupat extremum scabies; numerare dolores

Qui cupit innumeros, est dolor ipse sibi.

Omnia mala a uermibus producta, e propriis capitibus practicis, uti notum est, profliganda sunt, ita quidem, ut cunctis in occursum eatur, praeuidendo semper, ne quodammodo remedia, iisdem pabulum atque fomitem praebeant. Scire etiam

iam oportet distinguere symptoma symptomatis, a criticis & salutaribus euacuationibus, quae a multis in dubium uocantur. Sed uomitum illum massae condensatae, & quasi coagulatae, dolorem uentriculi grauatiuum, cum dyspnoea iunctum, sequentem, considera, quaeso, nonne ille bonus? & si dolor idem adhuc relictus affligat, cessante prorsus uomitu, nonne contra ea necessarius rite praeparati emetici usus indicatur? Nam non abs re HIPPOCRATES, (o) uomitum diuturno alui profluuio superuenientem, salutarem, pronunciat, eumque alui &c. profluuium soluere docet. Compertum est denique omnibus, ipsisque foeminis, defoedationem labiorum, in febrium quarumcumque principio, uel statu, aut declinatione euenientem, wenn das Maul ausschläget, mikor az szája, vagy az ajkai ki fakadoznak, uel etiam diarrhoeam superuenientem, salutarem praesagire euentum; hinc de existentia critici symptomatis, cum alleuiatione morbidorum, non nisi ex leuitate, quisquam dubitare potest. Qua ratione HIPPOCRATES, ille medicorum princeps, cum febrem quartanam, tum infecta etiam propulsare consueuerit, imprimis ubi alium notauit, remedium certe utile, quod plurimis, qui eius uirtutes ignorant, male audit, & uix non inter narcotica noxia, propter quandam acrimoniam, refertur, eleganter exponit in historia sua, numquam satis laudanda, celeberrimus SCHVLZIVS, (p) quando ita incipit: Super est nunc, ut praxeos HIPPOCRATICAE specimina aliqua pleniora adducam, ex quibus cognoscatur qualis ea fuerit, & quantum nostra sit ab illa HIPPOCRATICA in plerisque diuersa. Et (q) de uoluulo, seu passione iliaca, quae communiter uerminosos afficere obseruatur, haec leguntur. Hunc humectare oportet & intrinsecus & extrinsecus, multa calida lauare, & bibenda

(o) Sect. 6. Aphor. 15.

(p) Period. I. Sect. III. cap. IV. §. 56. & 57.

(q) ibidem pag. 292.

benda dare, quae aluum mouent & urinam subducunt. Et clysterem adhibere, si admittat, si uero non admittat clysterem, fistulam ad utriculi extremitatem alligato, & insufflando multum flatum immittito, & ubi intestinum & uenter eleuata fuerint a flatu, exempta fistula, statim infusum per clysterem immittito. Et, si susceperit, susceptum emittet, & sanus euadet. Si uero non sic susceperit infusum, moritur, maxime septima die. Conuenit insuper, haec, & alia mala truculentissima, spasmos omnis generis, aliosque languores, exquisitissima cura suppressere, somnoque tranquilliori, panacea optima, lenire, fessa membra leuare, uires reparare, quo, maxime necessario, nihil utilius, nihilque suauius, homini accidere umquam, praesertim sicciori, potest. In auribus latitantes uermes, amaris atque oleosis enecari, compertum est, de quibus etiam, uideri potest **QVERCETANVS**, demonstrans, oleum, ueteribus medicinam fuisse, maxime usitatam; (r) ueteres, inquit, idem, olim proceres corpus inungebant, ad sanitatem fouendam, oleo. Vnde **DEMOCRITVS**, aliquando interrogatus, qua ratione homo, omnium optime, posset perfectam ualeitudinem tueri, uitamque diu prorogare, si, respondit, intus melle, extra oleo, utaris. Hoc effatum **DEMOCRITICVM** plane non est de nihilo, siquidem oleum, quocumque modo intro sumatur, tempore congruo, est remedium salubre. Venae sectio, pro re nata, adhibeatur, quanta tamen fieri potest circumspectione, ut **NVCKIVS**, in operationibus & experimentis chirurgicis, (s) diligentissime monet. Neque curanda est otiosa maximeque noxia opinio **PARACELSI**, **HELMONTII**, ac **CONSENTINI**, acriter, contra plethoram, & uenae sectionem, ut remedium exitiosum, disputantium, cum omni die concurrentes obseruationes, rationibus iunctae, mon-

L

strent,

(r) in Diaetet. Polyhist. pag. 435. (s) p. m. 68.

strent, doceant, probentque, plurimos morbos, a plethora ortum & progressum trahentes, cito, tuto, iucundeque, aliis etiam congruis, pro genio morbi, adhibitis, curari. Reicienda igitur sunt similia ingeniorum commenta, probeque distinctio inter abusum & usum uenae sectionis tenenda est, inprimis sciolis, magnis illis κατ' ἐξοχήν ita dictis practicis, qui, ut nam uenae sectionem, remedium quidem in morbis, a liquorum abundantia inductis, utilissimum, maiori cum circumspectione, in summum commodum reipublicae, ubi causa atque origo, in senibus praesertim, aliisque, in defectu, ac humorum vitalium mala qualitate, haeret, dissuaderent, neque coeco impetu eam confidentes longaeua experientia, sine discrimine, recusantibus languidissimis aegris, diuturniori morbo confectis, ipsorumque prudentioribus seruis contradicentibus, cum funestissimo, proh dolor, euentu, instituerent. Annon in huiusmodi statu, nimis periculoso, pharmaca, ante omnia orgasmum, excedentesque dyscrasiae particulas peccantes, alterantia, quae miseram solidorum compagem sanant, cum lucro certissimae ualitudinis propinanda essent? Atque ita demum languorem totius corporis, superstitem paucum sanguinem, adhibendo alimenta, succo tenuiori laudabili abundantia, reparando, tollere deceret.

XXX. Diaetae, non solum in auertendis, sed etiam in curandis singulis morbis, magna uis deprehenditur, quae in rebus, quas ueteres, sex non naturales, cum uariis usus, easdem, iam naturales, iam praeternaturales, redderet, dicebant, fundatur. Sunt autem istae 1) Aer, 2) cibus & potus 3) somnus & uigiliae 4) motus & quies, 5) excreta & retenta 6) animi pathemata. Ad quarum normam, si methodum medendi legitime instituimus, & praesentem facile conseruamus, & amissam ualitudinem recuperamus. Duplex autem est diaeta, alia aegrotorum, alia recte se habentium. Omnibus ea est conueniens, quae cognitione sui ipsius, tam physica, quam mora-

morali nititur, quamque tribus momentis CICERO (t) absolui docuit, nimirum sui corporis notitia, earum rerum, quae profunt, aut nocent, obseruatione, cultu corporis conuenienti, atque fuga uoluptatum. Quod nunc in specie aerem, quorumuis effluuiorum uectorem, auctoremque complurium morborum, & endemiorum, & epidemiorum, maxime contagioforum, cuius perennem in corpus influxum percipiendo agnoscimus, attinet, minime perinde habebitur, conueniens, an minus conueniens, sit, uerum, quantum fieri potest, purus impuro, temperatus intemperato, pellucidus nebuloso, terrestris maritimo, montosus paludoso praelatus eligendus est, prout intemperies humorum nostrorum postulat. Nihil magis uentriculi tonum prosternt, quam frequentior atque uberior iusculorum pinguium copia, & infusorum, ex thea, aliisque similibus herbis quibusuis exoticis paratorum, usus, & cibus supra satietatem ingestus, qui cruditatium origo & mater, plurium uermium causa existit, imprimis inimicam corpori nostro partem continens. Sed, & spirituosae potulenta, calidis subiectis atque aridis, quae, dissipando humores, uiscidumque acre cumulando, extorrent magis, sunt nocentissima, quod, modo isto, pabulum ac fomitem febribus diuersis acutis, lentis, aliisque suppeditant, maxime, si ingrati illi hospites praesentes sint, quos ergo noli allicere, noli alimenta, uariis seminibus insectorum, imo ipsis uermibus, referta, semicocta quaeuis, uorare, noli denique aquam, ex locis infectis, paludosis, minus transcolatam, euitare uolens uermes & hydropem, uberiori quantitate, gulae infundere, memor illius obseruationis PLATERIANAE, paragrapho XXV. laudatae, cum quidam commotionem insolitam instituens, aqua frigida, largius pota, mensibus duobus elapsis, febre lenta contabuit, funestamque mortem, reiectis aliquot lumbricis,

(t) Lib. II. de offic.

bricis, per umbilicum ulcerosum, exeuntibus, acceleravit. Detestabilis illorum etiam hominum consuetudo est, quorum, saltando, uoluptuosa nimis, atque inordinata uita, ancipiti periculo iuncta, ducitur, praesertim ubi dies atque noctes, alter ab altero provocatus, uterque uictoriam reportare uolens, secundum pactum, strictissimis legibus munitum, saltant, imo, ut cum CICERONE loquar, insaniunt, usquedum, ueluti apoplectici, semiuui cadant. Sed perniciosior multo adhuc esse per saepe obseruatur mos ac intemperantia hominum, in uehementissima commotione, aliquot horis, summa ui instituta, durante, frigidam cereuissiam, uel ipsam aquam, glacie, in foueis conseruata, aestate, refrigeratam, quantumuis corruptissimam, affatim ad duas & tres libras, pro dosi, hauriendi. Nam ita sanguis, eiusque uehiculum, serum, seu limpha, nec partibus salino sulphureis, terrestribus & aliis plurimis saluis, repente frigido tali potu alteratur, coagulatur, condensatur, & ad stagnationem prona redduntur omnia. Ita denique cordis tam systole, quae est fibrarum motricium contractio, qua sanguis ex cordis uentriculis in arterias exprimitur, quam diastole, siue fibrarum cordis in pristinum statum restitutio, naturali quadam necessitate immittitur. Hanc autem deprauationem, non perisystole, ut quidam uolunt, quies uel morula inter systolen & diastolen, sed ipsa quoque mors insperata, excipit. Porro, ut supra iam monui, ciborum fugias uarietatem, & temporis rationem habe. Priori nondum concocto, abstine nouum ingerere, more leonis, quem per duos quandoque dies, cum perfectam non esse concoctionem sentit, a pastu prorsus sibi cauere aiunt. Recte faciunt, qui sibi cauent a nimis pinguibus, uiscidis, leguminosiss, chylum crudum, pituitosum, uermium fomitem ac pabulum suggerentibus, & omnibus aliis alimentis, quae generationi uermium nimis fauent. Et hi, qui debiliorem habent uentriculum, optime sanitati prospiciunt suae, tenuioribus cibis.

bis. De brassica fibrata, Braunföhl dicta, ADAMVM BRENDLIVM, de Rorella (u) compellare lubet, ita differentem. Tantum abest, ut omnium fere morborum sit auerunca, quemadmodum anilis opinio, & uulgarium medicorum dieteria ferunt, ut cornesta potius, in corpore salia scorbutica, cerebro funesta, nimium quantum augeat, praesertim in subiectis, parce admodum laborantibus, ac se commouentibus. Sane, si ulla herba miasmata peregrina, & maligna, corpori nostro, & sanguini communicare ualet, ipsa certe brassica. Nam uix in alia herba, quae ad pastum requiritur, maior copia mellei rosis, & inde orientium uermiculorum, & insectorum uiridium, per aestiuos menses deprehenditur, ob crispaturam nempe foliorum, ubi iste liquor stagnans non ita defluere potest, sicuti a foliis plantarum planis, & glabris; unde probe lauanda brassica, antequam ad cibum accomodetur, salubrior, quae tempore hiberno, ubi gelicidia adusserunt folia, comeditur. Ex similibus cibis, qualis chylus, talis sanguis, qualis sanguis, talis necessaria consecutione sanitas. Quibus partes tam diuersae, in uniuersum omnes, auxiliis defendantur, ac teneantur, recreenturque, quaeque ex his rebus, sex non naturalibus dictis, cunctis profint, solide satis docteque HIPPOCRATES (x) adnotauit. Labor articulis & carnibus cibis, & somnus uisceribus. Animi deambulatio, cogitatio est. Somnus, in iunioribus & robustis, mox post pastum meridianum institutus, nisi consuetudo diurna id exigat, diuersissimorum plurimorumque morborum mater esse solet, cum primis fibras motrices laxiores reddendo, tumores oedematosos, hydropem, apoplexiam pituitosam, particularem uniuersalemque, totam compagem machi-

L 3

nas

(u) pag. 40. Coroll. II. (x) p. 6. epid. Sect. V. f. 145.

nae humanae occupantem, catalepsin, & in absentia uermium, producit. Iustum hinc in somno uigiliisque modum tenendum esse, quiuis uidet. Nam uigiliae, diutius protractae, solida extorrent, fluida acriora reddunt, & demum, eneruatis succis laudabilibus, uirium summa prostratio, atrophiam comitem habens, se insinuat. De motu schola Salernitana regulam tradit hancce: post coenam stabis, aut passus mille meabis. At enim uero, motus nimius, illico post pastum, a medico ordinatus, non solum chylicationis turbat negotium, sed cruditarum uerminosarum, aliarumque, periculo non carentium, in canale alimentorum relictarum, ex iisque saepe funestorum morborum pullulantium, auctor existit. Nescio, cur motus BOERHAVIO uniuersale fuerit remedium, qui commendandus potius est, in morbis, ab intermissione eiusdem, dependentibus, uel, cur in ipsa phthisi, ab ulcere uiscerum, imprimis uomica, aliaque laesione pulmonum, pedetentim ingruente, equitationem, motusque corporis uehementiores, cum quibusdam empiricis, qui, Andabatarum more, coeco impetu aduersus hostem pugnare consueuerunt, cum funesto euentu, uerborum quorumuis lenociniis utens, suaferit. Si tales homines aduerterent, commotionem talem, ex instituto susceptam, cachecticis potius, humoribus crassioribus, uiscidis, scatentibus, a diuersis causis productis, maxime salutarem, congruis insuper, ex tribus fontibus petitis, remediis adhibitis, esse desinerent forsan etiam, lacticiniis, contra dictum affectum pugnare, quae, quamuis pro uniuersalibus specificis habeantur, phthisin curantibus, numquam tamen, praesente ulcere uiscerum quorumcumque, neque, nisi ubi sanguis iusto tenuior esse obseruatur, cum emolumento sanitatis labefactatae, propinantur. Quid denique ex quiete, ac uita sedentaria aliud, quam neruorum inertiam, languorem, materiam uiscidam, in nobilioribus partibus obstructionem, tumores

mores diuerfos, uermium comedonum, ita dictorum, pabulum, & ipsas febres, maxime quartanas, cum cachexia totius corporis, expectare, loco praemii possumus. Porro excernendorum & retinendorum memores esse oportet, & quidem eo diligentius, quo plures seuerioresque morbi, ex diuturniore fecum retentione aluinarum, causas ac originem trahunt. Inquinato enim chylo, sanguini, partibusque eius, & reliquis corporis succis, iniuria, uariis miasmatibus acribus, salino sulphureis aliisque, infertur, atque actiones, spiritusque animales hoc modo turbantur. Salua in siccioribus, nisi morbis contagiosis, lue uenerea, scabie humida, phlegmaticis familiari, obnoxii fuerint, quae, cum ineuitabili damno chylicationis, illo tabaci usu detestabili, temere profunditur, deglutienda est. Ultimo denique mentis tranquillitas, optimum est sanitatis praesidium, contra uero perturbatio, diuersae indolis morborum fons atque scaturigo. Ira certe, prae ceteris affectibus, uiolentissimus, extremeque exitiosus fieri assolet, si accedant res ingratae, quibus tanto pere humores uniuersi cum summo impetu commouentur, & hoc ipso ad auersandum obiectum, minus gratum, huiusmodi naturae homines incitantur, ut, nec sibi, nedum amicis, cum quibus diu satis familiarissime uixerunt, parcant, quo tempore, facies mox rubescit, moxque pallescit, liuescit, uel flauescit, cum extraordinario tremore partium cunctarum, oculi inuersi, horridi, feroces, ac nimis audaces, aemulantes naturam & consuetudinem delirantium, adeoque & phreneticorum, quorum pulsus, praesertim cordis, uisceris illius nobilissimi, nec non arteriarum, miro quodam modo, in instanti supprimitur, & iterum augetur, unde, ut adhuc unicum addam, febres omnis generis, & inflammationes, rupturae uasorum sanguiferorum, haemorrhagias, diarrhoeas, atque uomitus biliosos cruentosque comitem habentes, homines tales exercent. Vtatur

tur igitur quivis mortalium sua ratione, & turbulentos illos motus sub dominio rationis moderare discat. Neque naturae suae confidat, uidens, affectum hunc non omnibus periculum inferre, sed quodammodo prodesse. Caueat sibi talis, opinionemque, sibi noxiam, e cerebro euellat. Nam hoc per accidens uix millesimo, etiam qui humoribus uiscidis, in rugis atque anfractibus uiscerum stagnantibus repletus est, ut per posteriora uel superiora, ope commotionis similis, feliciter peccaminosa materia remoueatur, euenit. Hariolor, tales homunciones HIPPOCRATEM (y) forsan studio legisse, ut excusationem mereri uiderentur, qui iram pituitosis, phlegmaticis, obesis, & stupidis minus nocere docuit. Meo quidem consilio, si qui sint, qui tam noxium, tamque truculentum affectum, quia secus fieri quandoque, ubi fonticae iustaeque causae urgent, euitare nequeunt, admittant, admissum statim in prima herba suffocare repudiareque intendant. Dicendum aliquid hic uenit, de amore illo illicito, absurdo, imo uesano, dum quidam, uel propter paupertatem suam, uel mores inordinatos, uel etiam stupiditatem in literis, formosae alicuius uirginis nullo modo participes reddi possunt, insolito desiderio, per omnia uiscera errante, occupantur, atque, nisi illam continuo intueantur, coeco suo amore ducti, absentes, non nisi de illa, capite inclinato, uultu toruo, mentem fatigant, sed & mox sibi gratulantur in circumgyrationibus suis amplissimis, modo iterum tristitia afficiuntur, spem & arripiunt, & reiiciunt, quid sit, ut adeo intra spem & metum cum affectibus maxime mutabilibus conflictentur, ut etiam diaetae, sibi utilissimae, somno quasi sopiti, obliuiscantur. Quare omnibus liquoribus, si quos adhuc laudabiles possident, corruptis, functiones ipsae uitales aliaeque fere abolentur, qua-

(y) L. 2. Epidem. S. IV.

quarum mutationem, per tempus durantem, ecce delirium, tamquam ceruus e monte descendens cum siti ad fluuium, melancholicum, aut prorsus maniacum, e uestigio comitatur. Intelligentibus igitur, leges sanitatem conseruandi, scriptae sunt, quas qui negligit, negligentiae suae poenas luit.

XXXI. Antequam opellae colophonem imponam, placet ea, quae de cura usque huc perorauimus, ueluti in compendium redigere, ut, quid fieri, quid a medico, in tollendis uermium adfectibus, omitti debeat, tanto luculentius pateat. Curam igitur aggressurus, circa eam, ex innumeris cautelis, sequentia perpendito. Non sufficit, uermes ipsos, exturbasse, nisi nidus eorum quoque destructus, continuatis, per aliquot dies, remediis anthelminticis, euehentibus, eliminetur. Anthelmintica recte ieiuno, uehiculis gratis, saccharo, melle edulcoratis, exhibentur, uerum sedulo aduertendum, utrum febris adsit? ubi fuge pharmaca calida, nec ignem igni addito, alcalinaeque alcalinis. Aduertendum etiam aluus an sit aperta? anque suum ordinarie faciat officium? Mercurialia, bona sunt anthelmintica, congrue ac circumspecte adhibita, item amaricantia. Praemissis, ita dictis, anthelminticis, purgantia cumprimis, danda sunt, decrecente luna. (z) Internis probe externa penetrantiora iunguntur. Cauendum tamen, ne nimis uermes irritentur, secus symptomata conuulsiva facile prouocari, mortemque accelerare poterunt. Ex lumbricis terrestribus, aut lumbricis ipsis humanis, confecta anthelmintica, repudianda censeo. De lumbricis teretibus, eorumque natura, hoc propemodum,

M

ubi

(z) De vi, qua luna fluida mouet, ex illorum, ad corpus lunae, proportionem, atque inde petita dimensione, agit ex professo, ISAACVS NEWTONVS, in principiis Philosoph. natural. math. Lib. III. §. XXXVII. Et tametsi haec aestimatio, in exigua fluidi corpora, locum non habeat, experientia tamen confirmat, illam lunae potestatem, etiam in paucio fluido, quod in corporibus, tum animalium, tum plantarum continetur, uariis modis se prodere.

ubi adesse animaduertuntur, obseruandum cupio, ipsis, amar-
 ris enematibus, quorum uim mox percipiunt, & superiora
 uiscera uersus actutum repunt, multaque mala subito indu-
 cunt, obuiam eundum esse. Vbique autem prudentia opus est.
 Omnis enim medicina, siue manuaria, siue medicamentaria, in-
 star gladii, in manu hominis imperiti, est, uti uideri potest apud
STENTZELIVM (a) **CELEBERRIMVM**, **PRAE-**
SIDIUM & DVLCE DECVS MEVM. Nunc, mode-
 sto illo **HIPPOCRATICO** (b) nullum reprehendendum
 esse, quod inuenire non potuerit, sed omnes laudem me-
 reri, qui inuestigare aliquid conati sunt, imponam

F I N E M.

(a) Comment. cit. de uenenis pag. 671. (b) De diaeta Lib. I.

Quandoquidem in nullius hominis potestate est, quosuis errores euitare,
 quare eos, quos, rubore suffusus, deprehendi, & alios fortasse obuios, aequus ac B.
 L. sine tergiuersatione emendare ne dedignetur, precor. Properandum enim
 mihi ad finem fuit, ne reditum in **PATRIAM** intensius frigus retardaret, uel
 prorsus prohiberet.

P. 5. l. 15. ureteres pro uretheres. p. 7. lin. a fine 11. τρογγύλαι pro
 τρογγύλοι. p. 13. l. 10. publicae pro puplicae. p. 20. l. 15. Tractatu pro Tactatu.
 p. 41. l. 2. a fin. haerentem pro haerentm. p. 43. l. ult. uenenata pro uenanata.
 p. 46. l. 15. sandapla uel sandapila pro sandapalia. p. 51. l. a. f. 10. metamorpho-
 sis pro methamorphosis. p. 61. ανω pro ωνω. p. 68. lin. a fine 4ta sympto-
 mata pro symtomata. p. 71. lin. 9. in aliquot exempl. uromantarum pro uro-
 mantorum. p. 73. lin. a fine 4ta accommodare pro accomodare in paucis exem-
 plar. p. 80. lin. a fine 7ma superest pro super est, in curric. uitae meae p. 26.
 lin. 13. **PATRIA** pro Ptria, reliqua minutiora connotare non uacat.

ABRAHAMVS VATER

PHIL. ET MED. DOCT. ANAT. ET BOTAN.

PROF. PVBL. ACAD. NAT. CVR. AC SOCIET.

LONDIN. ET BEROL. SOCIVS

H. T. ACADEMIAE WITTENBERGENSIS

RECTOR

NOBILISSIMO AC EXPERIENTISSIMO

D O M I N O

GEORGIO VAGHI

S. P. D.

EIDEMQVE

SPECIMEN INAUGVRALE PVBLICVM

SVMOSQVE IN MEDICINA HONORES EX

ANIMO GRATVLATVR.

Felicibus ominibus, optimisque auspiciis, Ordo noster summos in Arte salutari Honores TIBI decreuit. Magna enim industria, ut inter omnes constare puto, doctrinis, ad Medicinam pertinentibus, animum excoluisti, singulari praeterea animi modestia, morum suauitate, vitaeque integritate, omnium TIBI gratiam & amicitiam conciliasti. Quamobrem Specimen, quod Auctor edis, inaugurale publicum, nec non supremos in Medicina Honores lubens meritoque TIBI gratulor, & ut DEVS T. O. M. reditum TVVM in PATRIAM faustum fortunatumque esse, TIBIque omnia, bene, feliciter & prospere euenire, iubeat, precor uoueoque. Vale. Dabam festinante calamo Wittenbergae Saxonum. d. XIV. Nouembris, A. R. S. MDCCXLI.

NOBILISSIMO AC DOCTISSIMO

CANDIDATO

S. P. D.

PRAESES.

Verae addictus pietati, optimo nixus praesidio & fulcro, absolutis iam cum maxima laude & fructu studiis academicis, VITEMBERGAE nostrae nostrisque, quibus maxime delectatus fuisti, Musis ualedicis. Egregias proinde, quibus ornatus es, uirtutes, eximiosque, quos TIBI in arte salutari, indefessa corporis mentisque contentione, comparasti, profectus respiciens, mente omnino auguror, quaeuis TIBI, DIVINA annuente GRATIA, ex uoto successura; quod ex animo uoueo & precor. Vale, iterum iterumque uale, & faue TIBI TVISque commodis deditissimo. Dabam e Museo D. XXIII. Nouembris, Ao. MDCCXXI.

Sic

* * *

Sic bene percurso studiorum tramite, latum
Pragmatices campum ingrederis, stabilemque salutem
Afflictis uario morborum tormine spondes.

Nec temere graue sumis opus, sed rite paratam
Securamque aegris rentas afferre medelam.

Fortunet conata DEVS, Dator optimus artis,
Consiliumque TVVM laetis successibus ornet.

Gratulabundus deproperabat

IO. FRIDERICVS WEIDLER.

Vt VAGVS ingentes uoluit circumfluus undas,
Sic TVA TE, VAGHI, laus super astra uehat.

EXPERIENTISSIMO VIRO ex HVNGARIA gratulatur

IOANNES CSERNANSZKY,

Scholae SZVLLYOV. Rect.

Dum TVA, MI VAGHI, cinguntur tempora lauro
Nil tacuisse iuuat, non decet esse pigrum

En bona uota fero, cordis pia pignora Amici

Deuinctam mentem, testor Amice TIBI.

Qui intrares, dignum TE censuit alma FACULTAS,

In templum PHOEBI, TEque coronat opus.

Sat nunc sudoris, labor improbus omnia uicit.

Nunc his transactis fit TIBI fausta quies.

In PATRIAM redeas, procul hinc modo cedite morbi.

Nunc etenim uobis imminet exitium.

Quid TIBI sic deerit, TIBI nunc modo iunge puellam

Formosam. Tandem plurima lustra uide.

His paucis de Specimine Inaugurali NOBILISSIMO DOCTIS-

SIMOQVE DOMINO CANDIDATO gratulari, sui que me-

moriā commendare uoluit debuit.

D. IOANNES GOTTL. LEHMANNVS.

Quid suadent Galenus, & Hippocratica cura,

Id TV, clarus in arte, VAGHI, facis arte medendi.

Quas condant uires saluberrima pharmaca, nosti,

TV morbis sanandis nec peregrinus & hospes.

DOCTE VAGHI, merito conscendis culmen Honoris.

Munera Doctoris Medici dum laude capeffis.

Nomen quisque TVVM uocat, hic putat dicere doctum.
Nil magis in uotis, quam prospera, fausta, futura.

gratulabundus scr.

M. IOANNES DAVID FELLER,
Ord. Philosoph. Assessor.

Μήποτε ἰατρικὴ σπουδὴς ἀρετῆς τε βραβεῖον
ἐκφαυλῖται, μέντοι καλὸν ἀλγῶνα τὸ ἄθλον
τῆς δοκίμης εὐκοσμεῖ, καὶ κόσμοισι σεβίται.
Ταῦτά σου ἀνείσχει νῦν, ὧ ὄνομα κλοτὲ ἄνερ,
δέξαι κῦδος βραβεῖα, ὅττι συ ἄξιος ἦσο.
Πάντοτε ναὶ γὰρ πρέπει ἀρετῇ δι τὸ κῦδος ὀπηδεῖν.

M. IOANNES CHRISTIANVS SCHVLTZE,
BORGESDORFFIO-SAXO.

Sento sobie z wysoka, acz niżej, gako hrdina, poczne,
Ten se ze swym statkem chwaaliti dosti nemůzi.
Pochwalj ten w piekności hledaa, tomu raucho na mysl
Wzidnyj lezij, nadutost tak wsselikeho muczj.
Czerwce, co neznamenaass z wysokeeho zje hrozniegi wrssku
Skaala walj se, statek gedna zje noc pohubj.
Cozit pieknost, podobnaa padagjcnj ruzii, pomůzie?
Ozdoba, z czerwjkem, po smrti, hlina bude.
Zaflizie gizi ziaadnyj wieczneeho dobnymati gmeena
S pilnostj, wiernyy przjteli, nechce s Tebau.
Cozi to zje gen kazidnyj tielesnau sobie f srdenj przipaustj
Claubu, nesmrtdlnost sspatnie na straanku hoda.
Gaf mi newymlumnee weselj, z toho, kosti prochaazny,
Zie f nekonecznosti, maass, dobrodincze, przetel.
Maudrze prawau dowodjss tjm pochwalj podstatu wiecznee,
Gaf chatrnaaby takee wiec gi przinesla uczjss.
Gizi przigmi oblozienau, twaarzj weselau, Tobie hodnost.
Bůh z wysokosti Tobie prospiechu wzidnyj poprzeg.

Wprzimeemu przjteli a dobrzeprzegicymu wysoce skusseneemu a vro-
zeneemu, Paanu Girzikowi Waaghimu psal

Samuel Czernansky, leekarzsteemu vmienj oddanny.

Orbis dum quatitur bellis, dum singula miscet
Armipotens Mauors, tympana dum resonant,

Dum

Dum passim multos ad praelia classica cogunt,
Et PANNONOSTER fortia bella parat:
TV quoque morborum pestem, TV cetera monstra,
Quae terrent homines, pellere cuncta paras.
Immo iam uermes tollis, mox aspidis atri
Morsum uicturus, cetera nil metues.
Et fiet, quoniam iam dudum pessima quaeque
Pellere tentaras sedibus e PATRIIS.
Cancros, nimirum, qui multos arte potentes
Vexarant medica, qui mala multa dabant.
Hoc bene PANNONIBVS notum est, hinc omnia linquo,
Haud opus hoc multis tollere carminibus.
Hoc tantum dico, qui haec olim fecerat infans,
Quid iam nunc faciet, cum meliora sapit?
Haud erit in tota PATRIA tam grande periculum,
Cui non TV, VAGHI, pharmaca conficias.
Cur properes PATRIAS, properes modo pellere pestes,
Nec ualeat docta plus, precor, arte malum.
I, pede felici, nec sint TIBI bella periclo!
Quin potius SUMMO NUMINE tutus eas.
Conspicias PATRIAM liquidis quam perluit undis
Ister, quam panis, quam bona uina fouent.
Ac memor esto TVI (uiuet memor ipse) Sodalis,
Quem procul a PATRIO linqvis, amice, solo.
O TE felicem nimium! nimiumque beatum!
Festiuo PATRIAM cui pede adire datur.
O mihi si TECVM liceat conscendere currum,
Et celeri cursu tangere PANNONIAM!
Dudum erat in uotis PATRIOS lustrare penates,
Fumum de PATRIIS atque uidere focis.
Quod dum fata uetant, nec TECVM pergere terras
In PATRIAS fas est; hinc iterum repeto.
I, celer, I, dum fata sinunt, dum prospera fata
Ducunt, I, felix, prospera cuncta cadant!
Sit NUMEN TECVM, nec sint, precor, aspera fata,
Quin TIBI sit semper dexter APOLLO! Vale.

His CIVEM & AMICVM suum Carissimum GEORGIVM
VAGHI MED. D. LAVRINO-HVNGARVM, ex oculis,
non tamen ex animo dimittebat.

M. ROT. GÖMÖR.
PANNO.

PANNONIAM Graiis, Musarum, iunxit APOLLO,
Praeses, aquas sacras, natio ut ista bibat.

Herbiferosque dedit montes, Vallesque feraces

Chymica, nec doctis semina terra negat.

Sic medicae natus, VAGHI CVLTISSIMVS, arti,

Galenis doctus, nec male, fit medicus.

Ergo TIBI meritos DOCTORIS grator Honores,

Det DEVS, ut uolitet fama per ora uirum.

amicitiae causa scripsit

IOANNES GVSTAVVS KROHSE,

MESO-MARCHICVS, OPPONENS.

In studio medico conscendis, APOLLINE duce,

Fastigium laudis, quod nunc meruere labores.

Gratulor hinc laetus TIBI sanctaque nuncupo uota,

NVMINIS inque TVIS rebus sit prouida cura,

Si DOCTOR MEDICVS morbos medicamine curas,

Dum pellis foedos ex aegro corpore morbos,

Omne malum MEDICVS CAELESTIS uertere, dicas.

Omine sic fausto futurus DOCTOR AMANDVS.

PRAENOBILISSIMO DOMINO CANDIDATO,

DOCTORIS MVNVS capeffenti, plaudit

IOANNES GVILIELMVS BIENER,

MEGALOHAYNENSIS, ART. SALVT. CVLTOR

OPPONENS.

Complexum quoniam mox linquis, Amice, fidelem,

Ac PATRIOS repetis fines per tela, per hostes;

Heu discedentem TE TE mea uota sequentur.

Vade bonis auibus, flet uelis aura secunda,

Et sospes PATRIIS succede penatibus. Ecce!

PANNONIAE CIVES, solemni laude coruscum,

TE sperant, famam superantem spemque. Labore

Nos contra delectamur solerte grauique.

Hicce PRAENOBILISSIMO CANDIDATO

de docte conscripta dissertatione gratulatur, insimul-

que felicem in PATRIAM reditum apprecatur

IOANNES DAVID KREYSIGIVS,

OPPONENS.

PANNONIAM Graiis, Musarum, iunxit APOLLO,
Praeses, aquas sacras, natio ut ista bibat.
Herbososque dedit montes, Vallesque feraces
Chymica, nec doctis femina terra negat.
Sic medicae natus, VAGHI CVLTISSIMVS, arti,
Galenis doctus, nec male, fit medicus.
Ergo TIBI meritos DOCTORIS grator Honores,
Det DEVS, ut uolitet fama per ora uirum.
amicitiae causa scripsit

IOANNES GVSTAVVS KROHSE,
MESO-MARCHICVS, OPPONENS.

In studio medico conscendis, APOLLINE duce,
Fastigium laudis, quod nunc meruere labores.
Gratulor hinc laetus TIBI sanctaque nuncupo uota,
NVMINIS inque TVIS rebus sit prouida cura,
Si DOCTOR MEDICVS morbos medicamine curas,
Dum pellis foedos ex aegro corpore morbos,
Omne malum MEDICVS CAELESTIS uertere, dicas.
Omne sic fausto futurus DOCTOR AMANDVS.
PRAENOBILISSIMO DOMINO CANDIDATO,
DOCTORIS MVNVS capeffenti, plaudit

IOANNES GVILIELMVS BIENER,
MEGALOHAYNENSIS, ART. SALVT. CVLTOR
OPPONENS.

Complexum quoniam mox linquis, Amice, fidelem,
Ac PATRIOS repetis fines per tela, per hostes;
Heu discedentem TE TE mea uota sequentur.
Vade bonis auibus, flet uelis aura secunda,
Et sospes PATRIIS succede penatibus. Ecce!
PANNONIAE CIVES, solemni laude coruscum,
TE sperant, famam superantem spemque. Labore
Nos contra delectamur solerte grauique.

Hicce PRAENOBILISSIMO CANDIDATO
de docte conscripta dissertatione gratulatur, insimul-
que felicem in PATRIAM reditum appretatur

IOANNES DAVID KREYSIGIVS,
OPPONENS.

Stentzel, Christian Gottfried,

Diss. inaug. med. de insectorum in corpore humano genitorum varia forma et
indole

Vitemberga 1741

4 Diss. 1728#Beibd.9

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10820347-1

VD18 15132315-001